

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1906

HÄFT. 3

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

•••• **UTGIFVEN AF** ••••
BERNHARD SALIN
MUSEETS STYRESMAN

Louise Hagberg, Påskäggen och deras hedniska ursprung	129
Samuel Landtmanson, Några visor och dansmelodier från Väster- götland	155
Otto Rydbeck, Älen och lejonen i Stockholms Storkyrka	171
Smärre meddelanden. En 1600-tals möbel; Troféerna i Riddar- holmskyrkan; Sammanträden: Sällskapet Idun, Svenska fornminnes- föreningen; Bygdemötet i Vadstena	179
Litteratur: Fornvännen 1906: 1, 2 af -a-i; Theodor Schvindt, Finsk etnografisk atlas, 1, af N. K.; Salomon Reinach, Répertoire de peinture du moyen âge et de la renaissance, T. 1, af -a-i; M. Höfler, Weihnachtsgebäcke och Das Haaropfer in Teigform af N. E. H.; Norrland I: 1 o. II: 1 af -a-i.	185

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Påskäggen och deras hedniska ursprung

af

Louise Hagberg.

När kristendomen utbreddes, och de hedniska högtiderna ej längre firades, försvunno icke därför de hedniska brukna; de flesta af dem kvarlefde, ehuru de, omplanterade i kristen jordmån, fingo en annan tydning. Under kristendomens första tid utfärdades visserligen flera stränga förordningar, som förbjödo de kristna att taga del i de hedniska och de judiska festerna, men längre fram i tiden, då man icke så mycket behöfde frukta för återfall i den gamla tron, insåg kyrkan snart nog, att den bäst främjade sitt ändamål, ifall den ej allt för mycket skrämde de nya trosförvanterna, utan läto dem i ett och annat följa sina gamla vanor. Därigenom att kyrkan sålunda sanktionerade bruk, som den ej kunde undertrycka, införlifvades många hedniska föreställningar med den nya tron, hedniska och kristna bruk blandades med hvarandra, och än i dag är ej all hedendom öfvervunnen hos de kristna folken.

Det är i synnerhet i de katolska länderna, som de flesta dylika bruk kvarlefva, enär i de protestantiska många af dem vid reformationen förbjödos såsom varande »påfvisk villfarelse» och hedendom. Bland sådana ursprungligen hedniska bruk må här sålunda anföras offrandet vid heliga källor, hvilket skedde »med mycken vidskepelse, såsom ljus, mässande, korskyss m. m.» Närmast med anledning af att en engelsman, hvilken sade sig härstamma från Sverige, gjort en pilgrimsresa till St Eskils källa i närheten af Strängnäs, skrifver ärkebiskopen Laurentius Petri den 5 aug. 1568 till biskopen därstädes, Nicolaus Helsingius, att han funnit nödigt tillskrifva samtliga biskopar att i hvarje stift uppsöka och igenkasta sådana källor, som icke för vattnets skull behöfdes; de,

som krämpor hade, skulle söka läkare och ingalunda källorna, ty det är ju intet annat än vidskepligt afguderi.¹

Vid riksdagen i Västerås år 1527 och mötet i Örebro år 1529 hade flera påfviska ceremonier utmönstrats, men som många svenskar ännu hängde fast vid de påfviska inrättningarna, kunde ej alla på en gång afskaffas. Sålunda behölls tills vidare vigvattnet, invigningen af palmer, m. m. Och hvad Guds namns åkallande vid matvigningar beträffade, så skulle man icke tänka, att sådana ting därigenom gjordes bättre, utan skedde det till vår förbättring, på det vi dem ej måtte missbruka.² Ehuru påskägg ej direkt här omnämnas, är det likväl troligt, att välsignandet af dem äfven inbegreps i ordet matvigningar. Någon senare förordning om, att dylika matvigningar skulle upphöra, tyckes emellertid icke finnas; det troligaste är väl, att de hörde till de ceremonier, som »med tiden (dock utan någon förargelse och buller) i stillhet kunde afläggas». Vid mötet i Uppsala år 1593, hvarvid för öfrigt ytterligare hvarjehanda påfvedömetts kvarlevor afskaffades, ålades prästerskapet att rådslå om bästa sättet för utrotandet af den påfviska surdegen.³ I Danmark ägde välsignelse af mat rum ännu år 1566, denna ceremoni afskaffades dock snart därefter. I Tyskland förbjöds i en kyrkoförordning af år 1543 det sedvanliga invigandet och välsignandet af aska till askonsdagen, palmer till palmsöndagen, ägg till påskdagen o. s. v. »Ty dylikt är afgudiskt och stridande mot Guds ord och tjänar mera till vidskepelse än till ett gudfruktigt lefverne.»⁴

Flera af de kristna festerna sammanfalla till sin tidpunkt med de hedniska. Enligt en allmänt utbredd åsikt firades den fornnordiska vårbloten eller vårofferhögtiden omkring den 14 april — hvilken dag ännu bär namn af den första sommardagen — eller ungefär vid samma tidpunkt som vårdagjämningen, och som bekant inträffar ju den kristna påsken första söndagen efter första fullmånen efter vårdagjämningen, d. v. s. tiden mellan den 22 mars och den 25 april. Det

¹ Hallman: Olaus och Laurentius Petri Lefverne. Stockholm 1726. S. 146.

² A. v. Stiernman, Riksdagars och mötens beslut. I. S. 95.

³ A. v. Stiernman, Samling af stadgar angående religion. Stockholm 1744. S. 8.

⁴ H. Pfannenschmid, Germanische Erntefeste. Hannover 1878. S. 380.

mosaiska året började med judarnes påsk eller passah, och de gamla slaverna, perserna m. fl. folkslag firade äfvenså det nya årets ankomst vid tidpunkten för naturens återuppvaknande. Många påskbruk visa äfven tillbaka på hednisk gudadyrkan. Efter allt att döma firades sålunda en hednisk offerhögtid vid ungefär samma tidpunkt som vår påsk, och de i alla kristna länder brukliga påskäggen, som intaga en framstående plats i påskfirandet, leda sina anor långt tillbaka i tiden, ja, utgöra antagligen ett minne af ett forntida offerväsende.

Liksom så många andra gamla sedvänjor och bruk har seden att färga påskägg allt mer och mer försvunnit. På senare tider har den likväl ånyo tagits upp och åter kommit till heders på trakter, där den redan varit så godt som aflagd. Att denna sed hos oss förr i världen varit ganska allmänt utbredd, visar oss bland andra J. Ihre i sitt år 1769 utgifna *Glossarium Suiogothicum*, där han säger, att »påskägg kallades på hvarjehanda sätt utsirade eller med olika färger målade ägg, hvilka fordomdags vid påsktiden skickades såsom gåfva till firande af att ägg återigen fingo ätas, hvilket den katolska tiden varit förbjudet under fastlagen»,¹ och i den bekante engelsmannen Lloyds skildringar af den svenska allmogens plägseder omtalas, hurusom färgade och förgyllda ägg af folket ömsesidigt gåfvos åt hvarandra.² Stundom voro äggen äfven försedda med inskrifter.³ Rundt om i svenska bygder ätas visserligen än i dag påskägg, men seden att begåfva hvarann med färgade ägg har starkt aftagit; mest tyckes den ha bibehållit sig i södra delen af landet, såsom i Halland och Skåne. De färgade äggen ersättas numera ofta af grannt sirade chokolad- och sockerägg eller af äggformiga bonbonniärer af papp, glas o. s. v., som veckorna före påsk i sockerbagarnas fönster söka locka de förbigående att allt fortfarande följa det gamla bruket. I flertalet af våra svenska hem äro väl dock de ägg, som påskaftonen förtäras, numera utan all slags utsmyckning. Ett ganska vanligt sätt är annars att å de löskokta äggen skrifva hvarjehanda rim eller

¹ J. Ihre, *Glossarium Suiogothicum*. Upps. 1769. T. 1. S. 390.

² L. Lloyd, *Svenska allmogens plägseder*. Öfvers. Stockholm 1871. S. 122.

³ Troels Lund, *Dagligt Liv i Norden i det 16:de Aarh*. Bog 7. Köpenh. 1885. S. 288.

dedikationer eller att å dem rita »påskkäringar» och andra figurer. Vid äggens afätande läser hvar och en högt hvad som kommit på hans lott.

Färgandet af ägg tillgår nu för tiden hos oss ganska enkelt, i det att särskilda äggfärger finnas att köpa, såväl i rött, gult, grönt som blått. I Stockholm äro påsktiden dylika färger en ganska efterfrågad artikel, och äfven på landsbygden ha de undanträngt de förr brukliga färgningsmedlen. Äggfärgen upplöses i ljumt vatten, ägget nedlägges däri och omvrides, tills det blir jämnt färgadt. Därefter upptages det och gnides med en fläkskvål, så att det blir glansigt.

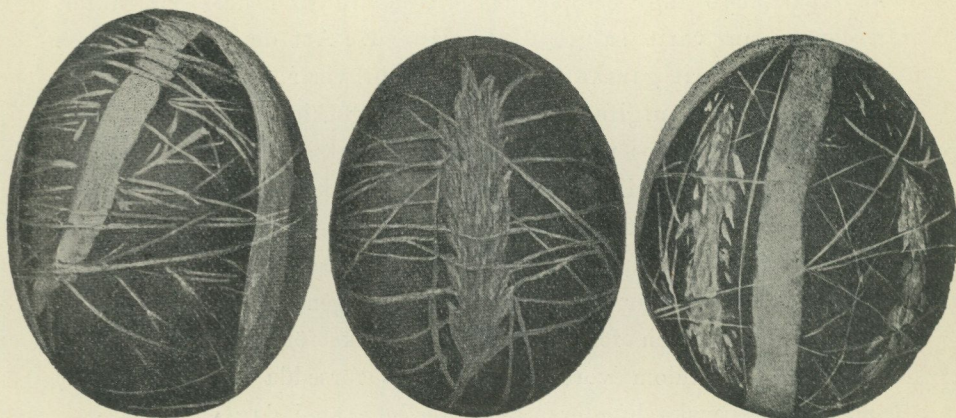

Fig. 1—3. Påskägg från Västra Vemmerlöfs sn, Skåne.

Genom att omlinda äggen med för detta ändamål särskildt tillverkad papper åstadkommes äfven marmorerade ägg. Först lindas papperet om ägget och därefter en linnelapp, som säkert fastbindes, och därpå lägges ägget i med ättika tillsatt varmt vatten. Efter några minuter upptages det och gnides med en svål. Det gamla sättet att omlinda äggen med »hundkäs» (hundloka, *Charophyllum silvestre*) användes ännu såväl i Skåne som Halland. Sedan äggen kokats i med något färgämne tillsatt vatten, borttagas de gröna bladen, och äggen befinnas då vackert målade. Bland allmogen i norra Skåne har seden att färga ägg mycket aftagit, i södra Skåne däremot, såsom i Ham-

marlöfs och Västra Vemmerlöfs socknar samt trakten bortåt Malmö, Trelleborg och Ystad förekommer den allmännare. Så är i de förstnämnda socknarna ännu vanligt att färga äggen med »potatislök» (charlottenlök). Löken lägges i vatten och kokas, tills detta blir brungult. Därefter påbindas äggen med hvete- eller rågax, blad och blommor, som fästas medelst tråd, hvilken hårdt viras om äggen, som därefter få koka i vattnet, tills de få en brungul färg, hvarefter de upptagas och, sedan bladen borttagits, gnidas med en svål. De här afbildade äggen, fig. 1—5 från Västra Vemmerlöf, ha färgats med

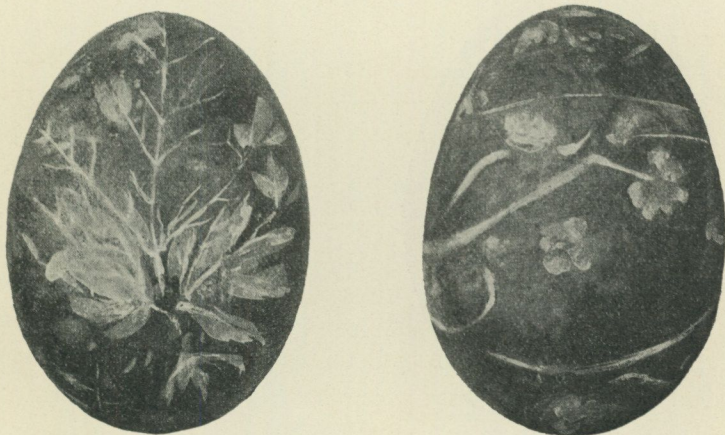

Fig. 4 och 5. Påskägg från Västra Vemmerlöfs sn, Skåne.

äggfärger, men enligt för öfrigt samma tillvägagångssätt som det nyss anförda. Fig. 1 visar ett med band omviradt ägg måladt i gult; fig. 2 ett brungult med ax prydt ägg; fig. 3 ett rött ägg med ax och band; fig. 4 ett med grässtrån och hvitsippsblad orneradt ägg, å hvilket strån och blad framträda gula å röd botten, och fig. 5 åter visar ett ägg med gula smörblommor å blå botten.

Ett vanligt färgningssätt förr i världen var äfven att färga ägg i färnbock (»färgbock»), som lades i dricka dagen före. Sedan den kokats upp i vatten, lades äggen däri och kokades i tio minuter. Häraf blefvo äggen rödbruna. Lades de så i stark såplut, blefvo de

gredelina. En annan brun, något marmorerad färg erhöles genom att binda torra rödlöksskal om äggen och därefter koka dem i kaffesump, fig. 6. Om bondhustrurna i Småland berättar Linné, att de brukade färga sina påskägg gula med björklöf.¹ I Rönnebergs härad i Skåne färgades de gula äfven med ängsskära (*Serratula tinctoria*) eller ock endast i vanligt »hösmöle», violett och brunt färgades i brun bresilja, ljus- och mörkrödt i färnbock. Ville man ha brokiga ägg, ombundos de med bitar af rödlöksskal, hundkäs eller andra gröna blad.² För en 50 å 60 år sedan var det i Gråmanstorps sn i

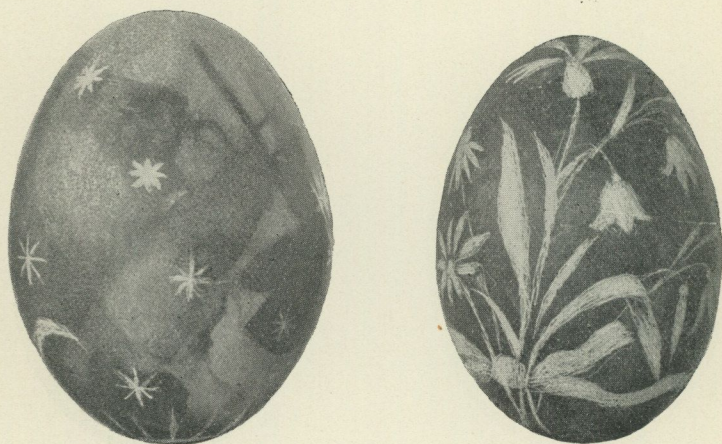

Fig. 6 och 7. Påskägg från Lund. 1891.

Skåne vanligt att koka äggen gula medelst barken af vildapel, »surskrabba». I Västra Vemmerlöfs sn färgades äggen bruna i bresilja och svarta i med vitriol tillsatt bresilja. Gula färgades de i »smått affall» af hö, som koktes samman, innan äggen lades i. Förr kokades äggen alltid hårda, för att färgen skulle bita i, nu för tiden, då äggfärger mest användas, kokas de merendels lösa.

I Skåne förekommer äfven »ristade ägg», d. v. s. med en fin knif risttar man blommor, djur eller andra figurer å de färgade äggen.

¹ V. A. H. 1742. R. Dybeck, Runa 1847. S. 26.

² E. Wigström, Allmogeseder i Rönnebergs hd i Skåne. Svenska landsmälen XVIII: 2. 1891. S. 17.

Detta var därstädes mycket brukligt för en 30 à 40 år sedan. Fig. 7 visar ett sådant ägg ifrån Lund med årtalet 1891 inristadt. Blommorna framträda hvita mot röd botten. I Gråmanstorps sn kallades detta för »skrapning», och var det där för en 50 à 60 år sedan vanligt att sålunda pryda äggen med tuppar och andra figurer. Fig. 8 visar ett ägg, som af mor Karna Nordqvist i Svenstorp år 1879 skänktes till Nordiska museet. Orneringen är utförd medelst ristning eller skrapning, och den brunröda färgen har troligen åstadkommits medelst färböck. Ägget bär inskriften K. N. D. 1860.

I Norge och Danmark förekomma äfven färgade påskägg. I Danmark färgar husmodern dem i bland annat rödbetsaft, fruktsaft, anilin o. s. v. I Sunnevad i Sleswig användes äfven lök till färgämne tillsammans med kaffesump och spenatgrönt. På Island äro påskägg alldeles okända, om man undantar några få danska familjer, hvilka fört detta bruk med från Danmark. I Tyskland däremot äro de mycket allmänna och förses där ofta med fint utförda målningar. Flera olika sätt användas, så utföres ibland teckningen medelst schablon enligt bestämda mönster.¹ Hos vunderna i Spreewald uppritas figurerna på det råa ägget medelst en i smält vax doppad stopp- eller knappnål. Färgämnet kokas i vatten, och när detta svalnat, kokas äggen däri. Röda färgas de med cochenille, gula med lökskal, svarta med alhången och blåa med färgträ.² Till mönster väljas ofta blommor, t. ex. förgätmigej, jämte hjärtan, kuttande dufvor o. s. v. Ofta äro äggen försedda med inskrifter. Bland ungdomen brukas det att till tecken på ynnest och böjelse skänka hvarandra påskägg. Fig. 9 och 10 äro afbildningar af två tyska i Mär-

Fig. 8. Påskägg från Svenstorp, Svedala sn, Skåne. Nord. Museet.

¹ Brandenburgia, Monatsblatt der Gesellschaft für Heimatkunde der Provinz Brandenburg. Berlin 1900. No 4. S. 81.

² W. v. Schulenburg, Wendisches Volkstum. Berlin 1882. S. 142.

kisches Provinzial-Museum i Berlin förvarade ägg.¹ — I Frankrike förekomma färgade ägg — för det mesta röda — tämligen sparsamt här och hvar på landsbygden; där liksom på så många andra håll utträngas de färgade hönsäggen af sockerbagarnas fabrikationer, och till lekar användas ägg af metall, sten, porslin, tvål, trä o. s. v.

Det är emellertid i de slaviska länderna, som påskäggen äga sin största betydelse. I Polen hölls sålunda för en del år sedan en intressant utställning af färgade ägg, hvilken väckte allmän beundran hos i synnerhet alla icke slaviska besökande. Äggen utgöra där-

Fig. 9 och 10. Tyska påskägg i Märkisches Provinzial-Museum, Berlin.

städes den förnämsta rätten på det till helgen uppdukade bordet. Äggen målas med olika färger och olika motiv, ibland förgyllas eller försilfras de. Ibland besås några veckor på förhand en tallrik eller en ask med hafre, och när hafren är uppvuxen, placeras de ärgade äggen däri. Påskmaten välsignas af en präst, och när gästerna anländt, börjas måltiden med de invigda äggen, som delas under ömsesidiga välgångsönskningar. Ett gammalt bruk i Polen fordrar, att hvarje godsägare annandag påsk skall bjuda de besökande ett hårdkockt ägg. Gästen skalar ägget med fingrarna och delar det med värden. Ofta skäras äggen sönder i små bitar, och de besökande ta hvar sin bit. Äfven i främmande land ha polackerna

¹ F. Stránecká i Mährische Ornamente. Olmütz 1888. S. 10.

troget fasthållit vid detta bruk, sålunda lär en påskdag hos en polsk furstinna i Paris ej mindre än 5,000 ägg ha gått åt.

I de grekisk-katolska länderna, såsom i Grekland och Ryssland, åtfölja oftast gåfvor af röda ägg den brukliga påskhälsningen »Kristus är uppstånden», hvarpå svaras: »Ja, han är sannerligen uppstånden». Denna sed har under århundraden oförändrad bibehållit sig. I Grekland färgas äggen på onsdagen eller torsdagen i påskveckan, nu för tiden med anilin, förr med bresilja. Med »röda ägg» förstås alla färgade ägg. Ofta inristas å de ryska äggen med en fin pennknif olika slags teckningar, isynnerhet initialerna X. B., d. v. s.

Fig. 11. Påskägg från Unt-Dubñen, Österrike. Vaterländ. Museum i Olmütz.

Fig. 12. Påskägg från Walakiet, Österrike. Vaterländ. Museum i Olmütz.

Хруемось Бockпее = Kristus är uppstånden. I Sverige var det äfven förr brukligt att påskdagen hälsa hvarandra med utropet: Herren är uppstånden, hvilken hälsning besvarades med orden: Han är sannerligen uppstånden.

Konsten att måla ägg är emellertid högst uppdrifven i Österrike, där denna sed bäst tyckes ha bibehållit sig. I hvarje hem arbeta döttrarna ifrigt därmed under fastlagen; dessutom finnes det särskilda skickliga äggmålarskor, hvilka ha till salu konstnärligt målade ägg i tusental. Unga och gamla skänka hvarandra sådana

påskägg, och mången, som vistas långt borta från hemmet, ihågkommes vid helgen med en dylik påskhälsning. Fig. 11 visar ett österrikiskt påskägg med ett omtyckt motiv, en ur ett hjärta uppväxande blomma. Teckningen framträder hvit mot brunröd botten. Å fig. 12 äro figurerna utförda i rödt, gult och hvitt mot svart botten, och det fig. 13 afbildade ägget är måladt i gult, rödt, brunt och hvitt. Ofta äro äggen äfven försedda med verser eller korta inskriptioner såsom t. ex. Med kärlek och trohet, Till minne o. s. v. De slaviska kvinnorna äga ett under generationer uppöfvadt

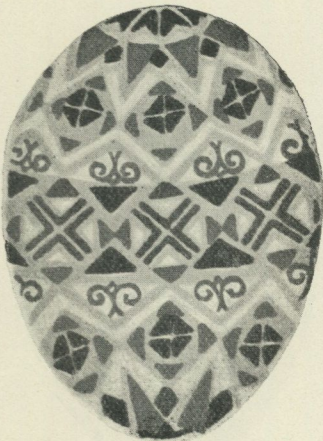

Fig. 13. Påskägg från Neudorf bei Veseli, Österrike. Waterländ. Museum i Olmütz.

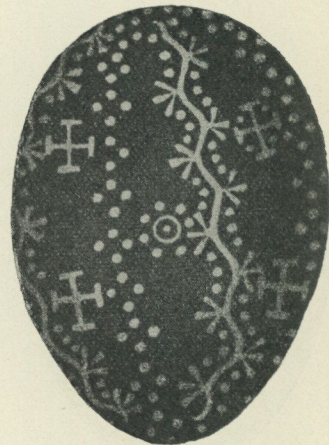

Fig. 14. Påskägg från Nezdemic i Slovakiet, Österr. Waterländ. Museum i Olmütz.

sinne för ornamentik, och rester af den gamla slaviska ornamentiken kvarlefva icke blott i de af dem förfärdigade textilarbetena, utan återfinnas äfven på de målade påskäggen. Geometriska motiv, symboliska tecken och stiliserade växtornament förekomma mest, dock äfven djur och människofigurer. En österrikisk forskare¹ har äfven framhållit den öfverensstämmelse, som förefinnes mellan dessa äggs ornering och den på gamla brons- och lerbemål m. m. från förhistorisk tid befintliga. Granska vi fig. 14 och 15, hvilka framställa österrikiska påskägg i Waterländisches Museum i Olmütz,

¹ Dr Wanckel i Mährische Ornamente. S. 12.

så finna vi: symboliska tecken för solen, grekiska kors, fig. 14, triskele, fig. 15. Å fig. 16 förekommer pentagram, hvilket i gamla tider användes som amulett och ännu som värn mot förtrollning.

Äfven i flera andra museer finnas rikhaltiga samlingar af påsk-ägg, såsom i Museum für österreichische Volkskunde i Wien, hvilket ensamt äger öfver 1,000 st., Mährisches Kunstgewerbemuseum i Brünn och Märkisches Provinzial-Museum i Berlin m. fl.

Färgandet af ägg tillgår i Österrike ofta sålunda: målarinnan, hvilken alltid målar på fri hand, ställer en liten tallrik med vax

Fig. 15. Påskägg från Walakiet, Österrike. Väterländ. Museum i Olmütz.

Fig. 16. Påskägg från Nezdemic i Slovakiet. Österrike. Väterländ. Museum i Olmütz.

öfver en lampa, så att innehållet ständigt hålles flytande, och upp-ritar därefter med ett smalt, i vaxet doppadt rör alla de ornament, som skola förbli hvita på ägget; därefter öfverdrages detta med saffranfärg, som påläggges endera med blotta fingret eller med en våt linnelapp, i hvilken litet saffran inbundits. Så snart färgen torkat, börjas ånyo teckningen med vax, men nu på de ställen, som skola förbli gula, och sålunda fortgår det, ornament tecknas efter ornament, tills alla de önskade färgerna anbragts. Till sist lägges det med vax öfverdragna ägget endera i ett kallnadt afkok på röd färböck, eller, om grundfärgen skall bli svart, i vatten,

hvari färböck kokats tillsammans med albark och alhängen, i hvilken vätska de få ligga i två dagar. Skall äggets ursprungliga hvita färg synas, så lägges det i en dekokt på surkål (saures Krautwasser), hvilken upplöser färgen på de ställen, där intet vax finnes, så att ägget där blir rent hvitt.¹

Ett i England förr brukligt sätt var att, sedan äggen några ögonblick legat i varmt vatten, medelst spetsen af ett vanligt talgljus å dem inskrifva namn på personer, datum etc., hvarpå de kokades i med cochinell eller annat färgämne tillsatt vatten. Som dylika ägg ofta omsorgsfullt gömdes, kunde de beträffande data lämna lika goda upplysningar som någonsin någon grafsten eller familjebibel.²

Enligt barnens föreställning på flera håll i Europa, såsom t. ex. i Schweiz och i Tyskland, är det göken och än oftare påskharen, som lägger de brokigt färgade äggen.³ Vid Dnjepr åter låter sängen änderna lägga förgyllda ägg,⁴ och i Belgien tro barnen, att de under fastlagen stumma kyrkklockorna efter fastans slut återkomma ifrån Rom och då föra påskäggen med sig. Vid det första ljudet af kyrkklockorna störta de därför ut i trädgården och söka efter de ägg, som klockorna under sin färd genom luften låta falla ned.⁵ — Detta, att det är påskharen, som lägger de färgade äggen, är ej blott en skämtsam, bland barnen utbredd tro, den har förr i världen tagits på fullt allvar. Enligt meddelande af Stadtrat E. Friedel i »Brandenburgia» för år 1893 lär det i en naturaliesamling i Ansbach finnas förvarade ägg, lagda af en hare och liknande vanliga hönsägg, jämte ett intressant protokoll, dagteknadt d. 28 juli 1758, enligt hvilket dessa ägg i mars och april månader lagts af en hare, som uppfödts af en skogvaktare Fuhrmann, hvilken ock med ed kunde bekräfta dessa sina uppgifter.⁶ Det är dock blott vid påsktiden, som påskharen lägger ägg, och äro de då alltid färgade, oftast röda.

¹ Vlasta Havelka i Mährische Ornamente. S. 5.

² W. Hone, The Every Day Book. London 1839. Vol. 1. S. 426.

³ Schweiz. Archiv für Volkskunde. Zürich. Jahrg. 1. H. 2. S. 115.

⁴ Sepp, Die Religion der alten Deutschen. München 1890. S. 137.

⁵ Reinsberg-Düringsfeld, Das festliche Jahr. Leipzig 1898. S. 142.

⁶ E. Friedel i Brandenburgia 1893. N:o 12. S. 226.

De små påskharar, fig. 17, som nu för tiden säljas hos sockerbagare och leksakshandlare äro, säger Friedel, ej blott en lek af fantasien, utan en rest af urgammal germansk religiös föreställning. Haren och ägget, fruktsamhetens symboler, tyda på ostarakulten (se sid. 142, 152), på vårens gudinna och naturlifvets återuppståndelse efter den långa vintersömmen.

Seden att skänka påskharar med påskägg lär vara utbredd äfven i Frankrike, Italien och Tunis, ja äfven hos oss har den på påskägg och påskkort gjort sitt intåg tack vare tyska importvaror

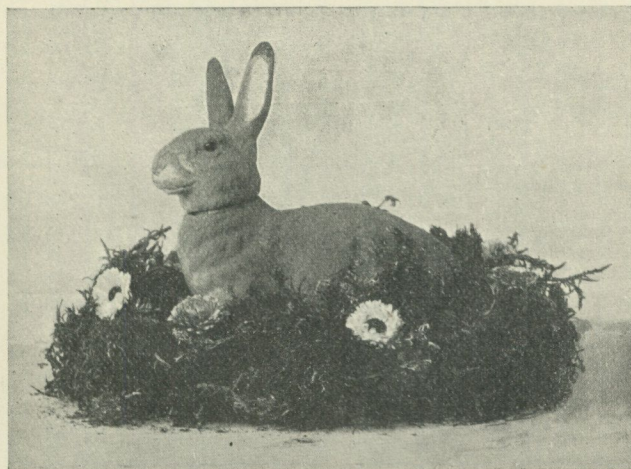

Fig. 17. Tysk påskhare.

och deras efterbildningar. På många håll utbytes dock påskharen mot påskalammet. I Tyskland är det en allmänt utbredd sed att påskaftonen bland rabatter och buskar i trädgården gömma färgade påskägg, och så få barnen dagen därpå söka efter de af påskharen lagda äggen. Denna sed förekommer äfven i Sleswig. På herrgårdar, där de underhafvandes barn bruka inbjudas, kunna sålunda ända till ett par hundra ägg läggas ut. Ibland förfärdiga barnen själfva små bon af mossa eller ställa ut riktiga fågelbon. Då påskägg dagen därpå upptäckas i dessa, är det naturligtvis påskharen, som varit framme och där lagt sina ägg. På många

ställen i Tyskland och Österrike är det ännu i dag vanligt att till påsken skänka barnen bakverk i form af harar, fig. 18, ibland med och ibland utan ägg, hvilket på sina håll i Tyskland säges ske till erinran af gudinnan Ostara. I forntiden var det sed att i stället för djur offra bakverk, som föreställde dessa.¹ Haren hölls äfven af de hedniska germanerna för helig, de åto honom icke.² Gudinnan Ostaras existens är emellertid mycket omtvistad. Sålunda anser t. ex. Weinhold³ henne blott vara en uppfinning af Beda.⁴

I England, där färgade påskägg äfven förekomma, ehuru ej i samma utsträckning som i Tyskland, tyckes påskharen vara okänd. Måhända står dock ett i Coleshill, i grefskapet Warwick, förr befintligt bruk i samband med den tyska påskharen. Kunde ynglingarna därstädes fånga en hare och innan kl. 10 f. m. annandag påsk föra den till församlingens pastor, så måste denne gifva dem hundra ägg, ett kalvhufvud och en viss summa pengar.⁵

Fig. 18. Påskhare. Tyskt påskbröd, Stuttgart. Ur »Ostergebäcker» von M. Höfler. Wien 1906.

De flesta lekar och bruk beträffande påskäggen ha hos oss längst bibehållit sig i södra Sverige. Så kvarlefver t. ex. ännu i södra Småland, Halland och Skåne seden att »rulla ägg», »trille» eller »trante Paaskeæg», som dansken kallar det, och i Västra Vemmerlöfs sn i Skåne och trakten däromkring förekommer en lek, som kallas »rullkamp», och hvilken tillgår på följande sätt. Äggen ställas upp i rad med en fem tums mellanrum. Därefter rullar man med en femöring utför en kort bräda, de ägg man träffar vinner man. Alla medspelande ställa upp lika många ägg hvar, och rullandet går i tur och ordning.⁶ De färgade hårdkokta äggen skän-

¹ J. Grimm, Deutsche Mythologie. Göttingen 1854. S. 56.

² A. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. Berlin 1900. S. 71.

³ K. Weinhold, Die deutschen Monatnamen. Halle 1869.

⁴ Beda, lärd teolog, född 673 i Northumberland i England.

⁵ J. Brand, Observations on the Popular Antiquities of Great Britain. Ed. Ellis. London 1895. Vol. 1. S. 177.

⁶ Meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

kas till barnen, hvilka sedan leka med dem; ofta gömmas de på i många dagar, tills de slutligen ätas upp, då ofta äfven till sitt innehåll angripna af den ibland använda anilinfärgen. Bland allmogen var det flerstädes vanligt att gömma påskäggen till följande påsk för att då af deras inre tillstånd se, om rikedom eller fattigdom skulle bli ens lott. Var ägget fullt, blef man rik, var det tomt, blef man fattig.¹

Äggrullningen tillgår i Sverige ofta sålunda: en lång bana utses på en sandad gång, och vid den ena ändan lägges en tegelpanna i sluttande läge. En efter en låter nu ett ägg löpa utför tegelpannan, och när en spelares ägg träffar en annans, får han taga upp bägge. De ägg, som gå sönder, ätas upp. På liknande sätt tillgår leken i Tyskland, där äggen rullas ned från små höjder.² I Sleswig rullas de från en takpanna ned i sanden. Företages leken inomhus, anordnas en liten bana af sand eller ock lägges en madrass i lutande ställning. I Washington fortlefver alltjämt samma bruk i den s. k. äggrullningsfesten. Annandag påsk, då staden står i sin fagraste vårgrönska, samlas tusentals barn af alla åldrar och stånd, såväl svarta som hvita, försedda med korgar med brokigt färgade ägg för att deltaga i äggrullandet, som äger rum i presidentens park invid Hvita huset.³

Ett spel, som mångenstädes, såväl hos oss som i andra länder, fortfarande är allmänt brukligt, är följande. Tvänne spelare ta hvar sitt ägg och stöta dem samtidigt mot hvarandra. Den, hvars ägg går sönder, har förlorat. Spelandet med röda ägg var tidigt allmänt gängse i Tyskland, såsom framgår af de förbud, som utfärdats däremot. Så förbjöds t. ex. i en skrifvelse af den 15 april 1615 att under påskhelgen spela med röda ägg i kyrkan eller på kyrkogården, hvarigenom icke blott de spelande själfva utan äfven andra förhindrades att lyssna till Guds ord. Den, som därmed beträddes,

¹ E. Wigström, Allmogeseder i Rönnebergs hd, Skåne, s. 17, (Sv. landsm. XVII: 2) och samma förf., Folkdiktning. 1. S. 233. Äfven meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

² O. Hartung, Zur Volkskunde aus Anhalt. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Berlin 1897. S. 77.

³ The Evening Star. Washington D. C. April 24. 1905.

skulle af stadsvakten föras i häkte.¹ Och den flitige engelske fornforskaren Brand² citerar den lärde orientalisten professor Thomas Hyde, som i arbetet »De Ludis Orientalibus» (1694) omtalar, huru som denna lek påskdagarna förekom bland de kristna i Mesopotamien. De målade äggen röda till åminnelse af Kristi blod. Somliga färgade dem äfven gula och gröna, och funnos de under påskhelgen ständigt till salu på torgen. Dylika äggspel lära ha förekommit äfven i Italien, Spanien och Provence, och ansågs det, att de härledde sig från judarna och hedningarna.

Men de färgade äggen ha ej blott förekommit som högtidsrätt under påskhelgen eller vid alla de olika påsklekarna, de ha bland annat äfven ganska allmänt ingått i de grafmåltider och grafoffer, som förr i tiden hos många folkslag voro så gängse, och som äfven hos oss torde ha varit brukliga. Ännu i dag förekommer på sina ställen en dylik döds kult. Så är det t. ex. vanligt bland de grekisk-ortodoxa i Bosnien och Herzegovina att — så snart den döde blifvit begrafven — en måltid intages endera på själfva grafven eller bredvid densamma, hvarvid det ätes och drickes för den afidnes välfärd. Förutom dessa enskilda offermåltider gifves det första fredagen efter påsk äfven allmänna sådana, hvarvid bedjes för de afidnas själar. De döda få också sin andel, i det att färgade ägg och »kolaçen», ett slags påskbröd, läggas på grafvarna.³ I Ukraine, Lillryssland, lägger änkan påskägg jämte bröd på sin makes graf,⁴ och äfven i Serbien⁵ lär det vara vanligt att lägga röda ägg på de afidnas grafvar, votjäkerna lägga bitarna af tre sönderskurna hårdkokta ägg på grafven, sägande: »detta är för dig», och hos judarna i Ostgalizien intages en begrafningsmåltid bestående af ägg och »Beugel», ett slags ringformigt nyårsbröd⁶. Äfven i själfva grafvarna lades ägg; så har man t. ex. i etruskiska grafvar från femte och sjätte

¹ Alois John, *Alte Sitten und Bräuche in Egerland*. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Eger 1897. S. 392.

² Brand, *anf. arb.* S. 171.

³ E. Lilek i *Zeitschrift für österr. Volkskunde*. Wien 1900.

⁴ E. L. Rockholz, *Deutscher Glaube und Brauch*. Berlin 1867. B. 1. S. 325.

⁵ Sepp, *anf. arb.* S. 137.

⁶ Sartori, *Die Speisung der Toten*. Dortmund 1903. S. 16 o. 23.

århundradet före Kristus, äfvensom från tidigare perioder, funnit såväl ägg som äggskal,¹ och i gamla romerska och forngrekiska grafvar ha äfven ägg ofta anträffats. I Tyskland lär man i en germansk barngraf från 300-talet ha påträffat färgade ägg,² och här i Sverige har man i hednagrafvar på Björkö i Mälaren, platsen för det forna Birka, bland de i grafkärnen förvarade människobenen också hittat skal af hönsägg.³ I gamla germanska grafvar har man för öfrigt ofta funnit spår af brända äggskal och s. k. »äggstenar», d. v. s. äggformiga föremål af bränd lera med ett skramlande hårdt föremål inuti. Liknande fynd har äfven gjorts hos oss, i det att bland fornsaker, hvilka af en arbetare år 1893 anträffades i en hagmark vid Lilla Ringome i Alfa sn på Gottland, äfven låg ett ägg af brunlaserad bränd lera, fig. 19. Mellan de upphöjda ornamenten finnes fyllning af gul färg. Ägget är ihåligt och å båda ändar försedt med hål liksom på en pärla. Inuti ligger en lös, skramlande kula⁴. Detta ägg är nästan fullkomligt lika ett vid Kieff i Ryssland i en gammalslavisk graf från 2:dra—6:te århundradet funnet ägg, å hvars bredare ända finns ett rundt hål.⁵ Förekomsten af ägg och äggstenar i gamla grafvar har man velat sätta i förbindelse med föreställningen om en tillvaro efter döden, i det att ägget skulle utgöra en sinnebild af uppståndelsen och ett nytt lif.

Fig. 19. Ägg af bränd lera. H. 4,95, br. 3,45 cm. Statens Historiska Museum.

I nordiska hednagrafvar ha ofta lämningar af matvaror anträffats. Matvaror voro en af de äldsta formerna för offer, och sär-

¹ O. Montelius, *La civilisation primitive en Italie. D. I. Italie septentrionale.* Stockholm 1895. S. 470.

² Meyer, *Deutsche Volkskunde.* Leipzig 1898. S. 257.

³ O. Montelius, *Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande.* Stockholm 1906. S. 73.

⁴ Statens Historiska Museums Inv. 9259.

⁵ Collection B. Khanenko. *Antiquités de la région du Dniepre, Époque slave (VI—XIII sc).* Kieff 1902. Pl. XXXV nr 1351 och sid. 63.

skildt voro ägg och bröd vanliga offergåfvor. När de hedniska offren upphörde, behöllo kyrkan och prästerna offergåfvorna för sig. Dessa offer af naturalier öfvergingo senare till andra förmåner eller omsattes i deras myntvärde. Detta var på sina ställen äfven förhållandet med äggoffren, hvilka dock fortfarande gingo under namn af »Ostereier», vare sig det var verkliga hönsägg eller penningar som offrades.¹ Dessa offergåfvor lades förr på altaret i kyrkan.² Hos oss förekom äfven påskoffer, som bestod af penningeafgift till prästerna, och som på 1500-talet benämndes »påske-altare» och »påsche-måle», något som då af ålder varit brukligt. — Söder om Neuem i Österrike ligger på toppen af ett berg ett litet kapell, helgadt åt den heliga Kunigunda. Den 1 maj bruka bondkvinnorna i trakten vallfärda dit och lägga ned äggoffer vid altaret. Förr förde de med sig hela korgar fulla med ägg, hvilka tillfölo själsörjaren.³ På många ställen i Tyskland fortlevver ännu bruket att lämna offer af ägg till församlingens präst och klockare. Samma är äfven förhållandet i vissa provinser i Frankrike, där prästen genom klockaren eller kyrktjänaren låter insamla offergåfvor af ägg. Det nu för tiden vanligaste är dock, att det är korbarnen, som gå omkring och insamla dem för egen räkning. Äfven hos oss förekommer påskaftonen ett dylikt ägginsamlande. I socknarna i södra Skåne gå barnen då omkring i bondgårdarna för att få ägg. Förr gingo de icke förrän vid 9-, 10-tiden, nu begynna de redan kl. 8. Högtidsklädda vandra de från den ena gården till den andra, de stanna innanför dörren, och husmodern vet då genast, hvad de vilja. Sång förekommer icke, som förhållandet är vid ägginsamlandet valborgsmässoaftonen. På somliga ställen erhålla de ett hvitt och ett färgadt ägg, på andra ett eller två färgade. De få dock inga ägg med figurer på, ty dessa äro blott afsedda för familjemedlemmarna. Förr fingo de äfven en brödkaka i de större bondgårdarna. Barnen i huset och tjänarna få ett visst antal ägg hvar, sju

¹ Montanus, anf. arb. S. 175, 176.

² Montanus, anf. arb. S. 26.

³ J. Blau i Zeitschrift für österr. Volkskunde. 1902. S. 236.

till tio stycken.¹ I Rönneberga sn erhöillo förr i tiden drängar och pigor påskamat, bestående af ett halft tjog ägg för »störstdrängen» och »störstpigan», de öfriga fingo nöja sig med åtta, sex eller fem stycken hvar.²

Vid åkerbruket spela de röda äggen såväl i Tyskland som i Österrike en stor roll i egenskap af så- och plöjningsoffer såsom medel till erhållande af god växtlighet. Ofta nedgräfvast påskägg uti åkerns alla hörn eller ängens midt för att tillförsäkra ägarna god skörd och skydda fälten för råttor och andra förstörelsebringande djur.³ Ägg som såoffer förekommer äfven i andra länder, så har det t. ex. hos oss här i Sverige, i Harakers socken i Västmanland, varit brukligt att såägg ätas, d. v. s. säningsmannen förtär vid sänings början ett ägg.⁴ På samma sätt äter i Thüringen säningsmannen tillsammans med sin familj ett par färskas ägg på det ny-sådda fältet.⁵ Flerstädes i Tyskland inbindes vid skörden i den första sädeskärfven ett bröd och ett ägg, för att ett frodigt återuppspirande och en riklig skörd måtte erhållas. Äfvenså föres plo- gen, första gången den sättes i jorden, öfver ett ägg och ett bröd.⁶ På liknande sätt som såägget användes, förekommer äfven hos oss såbröd som plöjningsoffer, och finnes det sådana, som föreställa en på ägg rufvande höna.⁷ I Österrike slås första gången det plöjes på våren ett ägg i pannan på den på höger sida för plo- gen spända oxen, och i den först upplöjda fåran lägges ett ägg.⁸ Hos esterna säges det vara »Nurmejesä», fältets fader, som förlänar fälten deras bördighet, och honom bringas offergåfvor första gången fälten gödslas på våren. Ägaren lägger då ned ett ägg i ett hörn af fältet.⁹

¹ Meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

² Eva Wigström, anf. arb. S. 17.

³ W. Mannhardt, *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme*. Berlin 1875. S. 291.

⁴ Ur Nordiska Museets arkiv.

⁵ Jahn, anf. arb. S. 78.

⁶ R. F. Kaindl i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1900. S. 244.

⁷ Se E. Hammarstedt i *Meddelanden från Nordiska Museet 1899—1900 och 1903*

⁸ E. Lilek i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1900. S. 217.

⁹ Oskar Kallas, *Die Krasnyjer Esten i Verhandl. der Gelehrten Estn. Gesellschaft*. Dorpat 1904. H. 2. S. 53.

Påskäggens kraftbringande verkan finns äfven innesluten i skalet, efter det innehållet förtärts. Mångenstädes nedgräfvor man därför omsorgsfullt skalen efter dessa ägg, men säges orsaken härtill ofta blott vara den, att man ej vill bortkasta skalen efter vigda ägg. På sina håll i Tyskland tros det emellertid, att om dylika skal nedgrävas på en betesplats, så kan man vara förvissad om att få behålla hjorden oskadad, nedgrävas de eller strös ut på åkrarna, så skyddas dessa för hagel,¹ och skörden blir riklig. Blandar man i utsädet de sönderstötta skalen efter ägg, som förtärts påskdagen, så får man lycka med skörden.² I Bukovina tros det, att om skalet efter ett vigdt påskägg nedgräfvor uti jorden, så uppväxer därur en planta, kallad Maruna eller Matryguna. Äfvenså är det därstädes brukligt att kasta skalen af påskäggen i en bäck, damm eller annat vattendrag. Det tros nämligen, att i den tredje underjorden lever ett folk kalladt Rachmanen, som firar påsk, så snart det erhållit sådana äggskal. Å andra trakter i Österrike sägas äggskalen flyta bort till de i Orienten boende »Rachmanen» förkunnande dem att påsk firas. Deras påsk tros infalla omkring 5 veckor senare.³

Påskäggen anses flerstädes äga en hälsobringande och underbar kraft, och tros det, att de rätt använda skydda mot allehanda sjukdomar och trolleri m. m. I Österrike lägges påskdagen ett rött ägg jämte en silfverslant och Basilienkraut i tvättvattnet.⁴ I Egerland i Westböhmen är det påskdagen brukligt, att barnen möta sin far på vägen från kyrkan med hårdkokta ofärgade ägg, hvilka tillika med skalen förtäras på stående fot; de skydda mot halssjukdomar och äro öfverhufvud taget välgörande för hälsan.⁵ I Ostschlesien sönderskär familjefadern påskdagen efter middagsmålet ett hårdkokt ägg i lika många delar, som det finnes familjemedlemmar, och hvar och en erhåller en bit, för att, om någon under året skulle gå

¹ Bohnenberger, Mitteilungen über volkstümliche Überlieferungen in Württemberg. Württemb. Jahrb. für Statistik und Landeskunde. Stuttgart 1904. S. 22.

² Jahn, anf. arb. S. 78.

³ Kaindl, Beitr. zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes. Zeitschr. für österr. Volkskunde 1902. S. 246.

⁴ Kaindl, anf. arb. S. 244.

⁵ Alois John, Sitte, Brauche und Volksglaube in deutschen Westböhmen. S. 66.

vilse, han skall kunna finna rätta vägen igen. Alla blifva sålunda delaktiga af offrets kraftbringande verkan. I Böhmerwald ätas påskäggen med skalet på. Går en person därefter vilse, så behöfver han blott tänka på det gemensamma äggätandet för att komma på rätt stråt igen. Samma tro finnes äfven hos magyarrerna.¹

Särskild kraft tillskrifves emellertid de ägg, som lagts långfredagen, och än mer de, som lagts skärtorsdagen. Förtär man dylika ägg påskdagsmorgonen på fastande mage, så skyddas man mot brottskador.² Den, som äter skärtorsdagsägg, blir stark och förlyfter sig aldrig,³ och ett långfredagsägg har så starkt skal, att det vid alla lekar krossar de andra motståndarnes ägg.² I Österrike säljas icke gärna skärtorsdagsägg, de stå högt i anseende. Det händer sålunda, att äldre husmödrar icke ens vilja beröra dem med sina händer utan taga dem med en näsduk ut ur nästet.⁴ Ur ägg, hvilka lagts skärtorsdagen, kläckas hönor, som hvarje år växla färgen på sina fjädrar,⁵ liksom den nya årstiden hvarje vår ikläder sig ny dräkt. I Elsass, Oberpfalz, Kärnten, Belgien, England och Ryssland tros det, att ett skärtorsdags- och ibland äfven långfredagsägg skyddar mot eldsvåda och släcker elden, om det kastas i den.⁶ Enligt en gammal mährisk sed kastades skärtorsdagsägg öfver takåsen och nedgrofvos på den plats, där de föllo ned, för att blixten under året ej skulle slå ned i huset.⁷ Med tillhjälp af ett skärtorsdagsägg kan man äfven känna igen häxor i kyrkan eller vid en korsväg.⁸ I Skåne⁹ var tron den, att alla häxor påskdagen måste bevista gudstjänsten i kyrkorna, men de läsa då alla böner baklänges. Man kan då få se, hvilka som äro häxor, om man i fickan har tre ägg, de första som värpts af unga hönor.

¹ Zeitschrift für österr. Volkskunde 1902. S. 227.

² Meyer, anf. arb., s. 257, och Sepp, anf. arb. S. 138.

³ Rockholz, anf. arb. S. 49.

⁴ Joseph Blau i Zeitschr. f. österr. Volkskunde. S. 226. Jahrg. VIII 1902.

⁵ Meyer, anf. arb. S. 257. Montanus, anf. arb. S. 176.

⁶ Jahn, anf. arb. S. 139.

⁷ Mährische Ornamente. S. 8.

⁸ v. Reinsberg-Düringsfeld, anf. arb. S. 129.

⁹ E. Wigström, Folkdiktning. I. Köbenhavn 1880. S. 114.

Men icke blott själfva påskäggen ha magisk kraft, utan äfven skalen och till och med vattnet, i hvilket de kokats. Det har sålunda varit en allmänt utbredd tro, att dämoniska makter få tillfälle att drifva sitt spel, ifall de lyckas komma öfver skalen efter påskägg: Påskägg ansågs visserligen skydda mot onda makters inflytande, men kunde dessa sätta sig i besittning af okrossade skal efter dylika ägg, så kunde de också tillgodogöra sig den i dem förborgade och från påskäggen öfvergångna makten. Ett skyddsmedel häremot var därför den i de flesta europeiska länder ännu befintliga seden att, efter det man ätit äggen, omsorgsfullt krossa skalen. Oftast är man dock nu i okunnighet om den egentliga orsaken därtill. Hos oss i Sverige säges det emellertid ske, för att ej trollkärningen må kunna trolla med dem,¹ ej trollen skola dansa eller ock som hjälp åt skeppsbrutna sjömän. Denna sed kan spåras långt tillbaka. Redan Plinius, hvilken som bekant föddes år 23 efter Kristi födelse, omtalar bland andra kvarlefvor af vidskepliga bruk äfven krossandet af äggskalen, efter det innehållet förtärts. De krossades genast endera med foten eller med en sked.² Den förut citerade fornforskaren Brand anför den lärde nederländske jesuiten M. A. Delrio (f. 1551, d. 1608), hvilken i sitt arbete *Disquisitionum Magicarum* säger: när ägget uppätits, lägges icke äggskalet ned på tallriken, förrän det tvänne gånger krossats medelst en knif. Underlät man detta, gaf man häxorna tillfälle till att göra en skada. Vidare citerar han den engelske läkaren och filosofen sir Thomas Brown (f. 1605, d. 1682), hvilken säger, att afsikten härmed var att skydda sig mot trolldom. Skalen krossades för att icke häxorna skulle i dem kunna rista sina namn och tillfoga en skada.³ Skalen af påskägg troddes kunna förskaffa häxorna mycken makt, de kunde t. ex. i dylika skal företaga långa färder, såsom från England till Ostindien. I Holland tror man, att de resa öfver till England och i Portugal, att de med tillhjälp af äggskal kunna genom luften fortskaffa sig ända till Indien och andra långt aflägsna trakter, där de

¹ E. Wigström, *Folkdiktning*. II. S. 271.

² Plinius, *Hist. Nat. Lib. XXVIII:IV*.

³ Brand, *anf. arb.* Vol. 3. S. 19.

utsuga blodet på odöpta barn eller utföra andra ondskefulla bedrifter.¹ Fann en häxa ett helt äggskal, kunde hon smyga sin troll-dryck däri, till skada såväl för den människa, som ätit ägget, som för hönan som lagt detsamma.²

Seden att vid påsken begåfva hvarandra med färgade ägg har gjorts till föremål för många olika uttydningar. Sålunda har man bland annat velat tyda påskäggens röda färg såsom glädjens färg, de skulle nämligen ha målats så i glädje öfver att det efter fastan åter var tillåtet att äta ägg. En allmänt utbredd åsikt var äfven den förut anförda, att det skedde till åminnelse af Kristi blod. Äfven skulle påskäggen vara såväl en »sinnebild af det nya lif, hvilket genom Kristus kommit i världen som af den uppståndelse vi för vår egen del med visshet motse, sedan Kristus slitit dödens band.»³ Den katolska kyrkan betraktade påskäggen som en symbol af Kristi uppståndelse, såsom framgår af följande bön ur den af påfven Paul V (1605—1621) för England, Skottland och Irland utfärdade ritualen: O Herre, vi bedja dig, välsigna denna din skapelse ägget, att det måtte blifva till hälsosam föda för dina trogna tjänare, på det de må äta det i tacksam åminnelse af vår Herre Jesu Kristi uppståndelse.⁴ Liksom Kristus bräckte grafvens insegel, bräcker kycklingen sitt skal. Enligt en rumänsk sägen färgas äggen röda till minne af uttåget ur Egypten, då israeliterna beströko dörrposterna med påskalammets blod.⁵ Påskäggens röda färg har äfven tolkats sålunda, att äggen skulle ha försetts med glädjens röda färg till firande af det nya årets ankomst. Hos vissa folkstammar, som t. ex. hos slaverna, firades nämligen nyåret vid påsktiden. Att skänka ett rödt ägg skulle sålunda vara ett uttryck för öfverbringarens önskan, att det nya året måtte bli lyckobringande. Hos per-

¹ Felix Liebrecht, Zur Volkskunde. Heilbronn 1879. S. 375.

² Montanus, anf. arb. S. 176.

³ C. F. Pettersson, Den svenska kyrkans mest framstående Seder, Bruk och Inrättningar. 1868. S. 28.

⁴ Brand, anf. arb. Vol. 1. S. 172.

⁵ Pauline Schullerus i Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt 1906. S. 363.

serna användes färgade, i synnerhet röda ägg, till nyårsgåfva.¹ — Enligt en i Tyskland ganska utbredd tro skulle återigen påskägget utgöra ett minne af gudinnan Ostara. Hos germanerna säges det nämligen vara vårgudinnan Ostara, hvilken väckte naturen ur dess vintersömn, och till henne anses ägget och haren — uppståndelsens och fruktsamhetens symboler — hafva helgats. Ostara skulle motsvara en anglosachsisk gudinna Eastre, Eostre, efter hvilken april månad af anglosachserna kallats Eosturmônadh, hvilket namn ännu kvarlefver i den engelska benämningen på påsk, Easter. I Tyskland kallas april månad för Ostermonat, på fornhögtyska, Ôstarmônath, och anses af många äfven den tyska benämningen på påsk, Ostern, leda sitt ursprung från gudinnan Ostaras namn. Enligt en annan förklaring åter skulle dock Easter och Ostern vara att härleda från East och Ôstara, som betyder uppgång, morgonrodnad, d. v. s. vårens, det nya årets början². — Ytterligare en tydning af påskäggen är, att de röda och gula äggen skulle såsom sinnebilder af den återvändande solen utgöra en kvarlefva af solkulten. — Åter en annan förklaring är följande: enligt flera gamla filosofers tro var första upphofvet till världen ett ägg. Denna skapelsehistoria med ägget såsom världens ursprung kvarlefde i medvetandet hos de gamla folken, gjordes till föremål för deras sånger och gaf upphof till en mängd allegoriska fabler, och minnet däraf bibehöll sig genom de vid deras lekar allmänt brukliga röda äggen³. Af andra däremot tillskrifvas påskäggen ingen annan betydelse än den, att hönsen vid denna tid började värpa.⁴ — En gammal vacker bukowinsk sägen förtäljer följande om påskäggens uppkomst. Då Frälsaren tillfångatagits af sina fiender och öfverlämnats till korsets död, beslöt den af smärta uppfyllda Guds moder att göra ett försök till hans räddning. Hon färgade särskildt utvalda ägg med en gyllene pensel och lade dem i en liten förgylld korg. Därpå tog hon en vacker höna och bar så alltsammans till Pilatus. Inför honom sjönk hon

¹ Brand, anf. arb. Vol. 1. S. 170.

² Weinhold, anf. arb. S. 51.

³ Court de Gebelin, *Monde Primitif analysé et comparé avec le Monde Moderne, considéré dans l'histoire du Calendrier civile, religieuse . . .* D. IV. Paris 1782. S. 256.

⁴ Troels Lund, anf. arb., s. 288; Lundin och Strindberg, *Gamla Stockholm*. S. 43.

ned på sina knän och bad för sin son. »Gråt icke», svarade henne Pilatus, »din son har upphört att lida, man har just nyss marterat honom till döds.» Liksom träffad af blixten sjönk Guds moder ned till marken. Men påskäggen rullade om hvarandra ut i världen. — I denna sägen finnes en antydning om, att ägg brukades som offergåfva, i det den låter den heliga modern frambära gyllene ägg såsom en gård för sin sons lif.¹

Af hvad ofvan anförts framgår, att påskägg — färgade som ofärgade — allmänt förekommit vid en mängd såväl svunna som ännu kvarlevande seder och bruk, med hvilka oftast offertanken varit förbunden. Flera af dem kunna vi spåra tillbaka ända till hedenomens dagar, ägget hade redan då vid de religiösa ceremonierna fått en djup betydelse. Sålunda ingick äggoffer ofta i de vid själ- och dödsakten hos de gamla folken så allmänt förekommande grafoffren och grafmåltiderna, hvilket framgår af såväl gjorda fynd som på sina ställen ännu befintliga bruk. Äfvenså torde förekomsten af färgade ägg vid de än i dag brukliga lekarna kunna spåras tillbaka till heden tid. — Ägget hade tidigt blifvit lifvets och fruktsamhetens symbol — en sinnebild af naturlifvets återuppståndelse. Då allt i naturen åter vaknade till lif, och man började att bruka jorden, var det helt naturligt, att man skulle söka makternas bistånd. Och hvilket offer var väl då uttrycksfullare än ägget, som innesluter lifvet i sig. Tron på den i ägget inneboende gudomliga kraften gjorde, att ägget såsom kraftmedel offrades till vårens, växtlighetens och väderlekens makter för att stämma dem gynnsamma och tillförsäkra sig deras hjälp. Ägg nedlades sålunda i åker och äng för att skörden skulle bli gifvande och ej skadas af hagel, blixst eller annat oväder eller ofredas af hvarjehanda skadedjur, de nedgräfdes i betesmarkerna till skydd för boskapen, äfvenså blandades äggskal bland utsädet för att framkalla god växtlighet.

Men äggen måste undanhållas de onda makterna, ty kommo dessa i besittning af dem, fingo de också större makt att tillfoga människorna skada. Ett verksamt skyddsmedel häremot var det

¹ R. F. Kaindl i Zeitschrift für österr. Volkskunde. Wien 1900. S. 235.

ofvan omnämnda skalkrossandet, ty föll ett helt äggskal i de onda makternas våld, kunde de till djurs och människors fördärf tillgodogöra sig den i detsamma befintliga kraften. Efter kristendomens införande föllo visserligen så småningom de makter, åt hvilka man offrat, i glömska, men offret fortlefde alltjämt såsom ett bepröfvadt medel. Kyrkan, hvilken förgäfves sträfvade att utrota all dylik villfarelse såsom varande »djäfvulens verk», försökte då i stället att i sig upptaga sådana bruk, som den ej kunde undertrycka, och på så sätt, genom att kasta en kristen dräkt öfver de hedniska föreställningarna, bryta den hedniska karaktären. I likhet med flera andra bruk hör sålunda seden med påskägg till de hedniska företeelser, som sedermera fått en kristen tydning, i det att kyrkan, hvilken vid tiden för naturens pånyttfödelse och den gamla vårofferhögtiden firade minnet af Kristi uppståndelse, öfvertog ägget som uppståndelsens tecken. Som sådant användes det, såsom vi sett, än i dag under påsken uti Ryssland. Påskäggen buros till kyrkan och välsignades medelst böner, korstecken och vigvatten; härigenom vidgades den i dem inneboende kraften, och de blefvo välsignelsebringande i långt större omfattning än förut, ehuru de äfven fortfarande utan invigning ägde gudomlig kraft. De skyddade nu bland annat äfven mot eldsvåda, allehanda sjukdomar och brottskador, och det förenande gemensamma förtärandet af påskägg hjälpte den, som gått vilse, åter på den rätta vägen. Med tillhjälp af påskäggens gudomliga kraft kunde man dessutom äfven skydda sig mot onda makters inflytande. Sålunda hjälpte de mot trolleri, och rätt använda förlänade de förmågan att känna igen häxor. Men liksom förut de hedniska äggen måste äfven påskäggen undanhållas de onda makterna, hvilkas förmåga att skada växte, i samma mån som äggens gudomliga kraft ökades. Det af Plinius jämte flera andra omnämnda skalkrossandet — hvilken sed än i dag mångenstädes omsorgsfullt iakttages — användes alltjämt för att hindra de onda makternas anslag. I mångt och mycket kunna vi sålunda spåra kvarlevande hedniska bruk, så kunna vi i den alltjämt så utbredda seden att under välgångsönskningar begåfva hvarandra med påskägg spåra en rest af tron på det hedniska offeräggets gudomliga kraft.

Några visor och dansmelodier från Västergötland

upptecknade af

Samuel Landtmanson.

Hvad som här i ord och melodi meddelas, härstammar från två olika källor.

De fyra första visorna äro upptecknade efter numera aflidna fru *Emilie Ligner*, född Walberg, som vid midten af 1800-talet hört dem från allmogemun i *Särestads* pastorat i Skaraborgs län.

Alla öfriga åter äro upptecknade under resor i *Källands* härad, som jag under somrarne 1899 och 1900 med understöd af »Styrelsen för Undersökning af Västergötlands folkmål» besökte för landsmålsforskningar. Mina meddelare voro någon gång yngre personer af allmogeklassen, och af dessa fick jag ofta visor af ett modernare tycke. Men i de flesta fall var det i undangömda små stugor inne i skogarne gamla gubbar och gummor, hvilka förmåddes att ännu en gång — kanhända ofta den sista — sjunga med darrande röst sin ungdoms visor, som alla andra redan glömt. Eller också gamla spelmän, som länge låtit fiolen hänga orörd på spiken i vrån, men nu igen förleddes att röra på fingrar, som styfnat af många dagsverken. Lätt var det sällan att få höra något; men svårigheter kunna öfvervinnas. Jag minns, hur en gång en af mina spelmän satte sig att tälja ett groft stall till sin gamla fiol, och det midt på söndagseftermiddagen och fast sonen i huset smått knotade öfver faderns »söndagsarbete».

Blott två af mina källändska meddelare vill jag nämna, de, som gifvit mig de största bidragen.

Den ene var *Andreas Ros* (Ros-Andreas) från Gillstad, en fiolspelman af gamla stammen — han var, då jag besökte honom, 77 år gammal. I sin krafts dagar hade han varit vida omkring bekant och mycket anlitad vid bröllop och andra fester. Han uppgaf sig ha kunnat bland annat ett åttiotal valser, och om han äfven nu glömt en god del af sin repertoar, syntes han ännu ha ett stort förråd dansmelodier kvar i minnet, och han förde med fart sin stråke. Honom har jag att tacka bland annat för den präktiga polskan »*Stenbocken*». Denna spelades med omstämd fiol, är enligt traditionen uppkallad efter Magnus Stenbock och skall med sina knäppningar på fiolen återge böss- och kanonskotten i slaget vid Helsingborg — ett originellt sätt att fira minnet af en historisk tilldragelse! Intressant är att jämföra polskan med en i Skåne upptecknad mycket rikare »*Stenbockens polska*» (Andersson, *Skånska melodier, musik och danser*¹), för hvilken samma idé ligger till grund. Kunde man blott följa denna idéns vandring från Skåne till Västergötland!

Den andra af mina förnämsta meddelare var bondhustrun *Lina Lustig* i Sunnersberg. Hon förmådde för sin sjuklighets skull ej mycket arbeta, men om somrarne ströfvade hon dagen lång omkring i skogen för att plocka blommor och bär, och då sjöng hon sina många visor. »Det är så skönt», sade hon, »i skogen, där fåglarne sjunga», och hon talade något om, »hur vackert sången klingar i löfängarne».

Texterna meddelas här, såsom jag hörde dem föredragas. Stundom äro de fragmentariska eller felaktiga, men några rättelser har jag ej försökt utom några smärre, som ligga i öppen dag.

Någon vidare presentation anser jag obehöflig. Kunde visorna locka någon att ta anteckningsboken och nothäftet i fickan och använda några sommandagar till att leta efter gamla folkvisor, som ännu kunna finnas kvar i någon undangömd vrå — snart är det nog för sent — då vore en god sak vunnen.

Stockholm i febr. 1906.

¹ Svenska Landsmälen XIV:1, sid. 12 o. 14 samt XIV:2, sid. 4 o. f.

1. »Det reste en herre öfver Hamborga bro».¹

Särestad.

Det res - te en her - re öf - ver Ham - bor - ga bro och bro, Han ha - - de en
dot - - ter så fa - ger och så fro. Så kommer där en sjö - man och
drar sin båt i land Och frå - gar skö - na jungfrun, hvem hon ville ha till man.

»Sjömänner jag älskar, sjömänner vill jag ha och ha, Sjömänner jag älskar, till dess jag läggs i graf». »Den sjöman, som du älskar, den kan du aldrig få, I morgon vill jag låta den sjöman ihjälslå».

Bittida² om morgonen, när sjöman skulle gå och gå, Strax utanför dörren dess fader mände stå, Så drar han ut sin sabel, kör den i sjömans bröst. »Ack», suckar sköna jungfrun, »nu förlorar jag min tröst».

Och jungfrun hon lade förgift i ett glas vin och vin. »Och detta vill jag tömma allt för kärasten min.» Gud nåde den fader — — — — —

2. »Det var sent om en lördagskväll».³

Särestad.

Det var sent om en lör - dags - kväll, Jag viss - te ut - af in - gen

¹ Redaktionen har vid flere af de här återgifna texterna i noter hänvisat till en del förut tryckta arbeten, i hvilka de samma finnas upptagna; däremot har rörande melodierna ingen dylik undersökning företagits. Texten till visan nr 1 jfr Svenska Landsmålen VII: 7, Carlheim-Gyllensköld, V., Visor och melodier, nr 25, hvilken börjar »Det bodde en herre vid Hamborga bro» och består af 5 verser samt f. ö. har några olikheter med här anförda text. *Red. anm.*

² Sjunges bittida.

³ Jfr den af Eva Wigström i Folkdiktning, 2, Göteborg 1881, upptecknade visan å sid. 22. *Red. anm.*

kvi - - da. Hopp fal - le - ral - lal - lal - - lal - lal - lal - lal - lej Jag
viss - te ut - af in - gen kvi - - da.

Då kommer det bud ifrån kärestan min, Att jag skulle till henne bortrida. Hopp etc. Att jag skulle etc.

Så gånger jag ned i stallet mitt Och klappar den blackan på länden.

»Och hören I, mina stalldrängar små, I sadlen mig upp denna blackan.»

»Den röda gullsadelen den läggen I uppå Och betslet med silfverbeslagen.»

Sen rider jag mig de tio starka mil, Allt med de andre sofvo.

Och när som jag kommer ett stycke längre fram, Så hörde jag de klockorna ringa.

Och när som jag kommer ett stycke längre fram, Så stodo de grafvare och grofvo.

»Och hören I, mina grafvare små, För hvem gräfvnen I denna grafvnen?»

»Och den gräfvver vi allt för en unger fager mö, Som uti jorden skall hvila.»

»I gräfvnen denna grafvnen både djuper och bred, Så två däruti kan få hvila.»

Och när som jag kommer ett stycke längre fram, Så fick jag se kärestan låg svepter.

Hennes händer va' små, hennes ögon va' blå, Hennes kinder va' rosende röda.

Jag hissna', jag bäfva', jag darrade så, Jag tänkte, att mitt hjärta skulle sönder i mig springa. Hopp etc. Jag tänkte etc.

3. »Stolts Marketa»¹

Särestad.

Stolts Mar - ke - ta hon skyndar ned till sjö - a - bå - ta - strand, Hon
glöm - de af Gud Fa - der och den He - li - ge And'. »I
ron mig öf - ver sjö - jen med de å - ror.»

¹ Se Arwidsson, I. A., Svenska fornsånger, del 2, Stockholm 1837, nr 69 »Stolts Margaretha», af hvilken denna synes vara en mindre fullständig variant, samt Wigström, anf. arb., 2, sid. 18. Red. ann.

»Stolts Marketa, Stolts Marketa, du blif hos mig i natt, Det växer upp ett väder, det molnar så svart.» »I ron mig» etc.

»Ja, växa nu väder, ja, huru de vill, I afton skall jag dricka herren Källervaller till.»

Stolts Marketa hon kastar ut röda gullskrin, Och uppe flyter silkessyddä armelin.

Stolts Marketa hon kastar ut barnena små, Och uppe flyter deras gullgula hår.

Herr Peder och de andre, de lade sig och sam, Och femton starka mil, det var det närmsta land.

»Herr Källervall, herr Källervall, I hållen Er godt rus, Och Eran käraste hon ligger nu på hafsens djup.»

Herr Källervall han ut på dörrarne sprang, Så spikarne lossna' och gångjärnen sang.

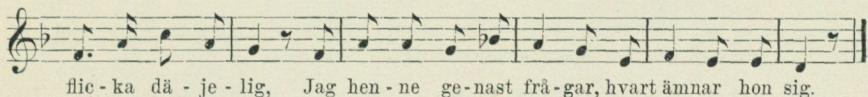
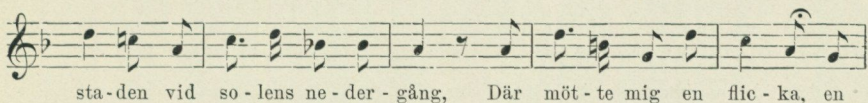
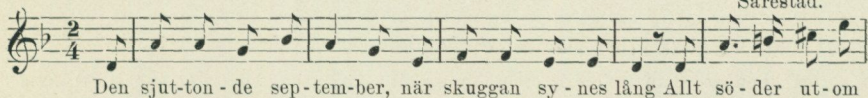
Herr Källervall han satte sig ned på en sten: »Det är väl sent att vänta den, som aldrig kommer hem».

Herr Källervall han satte sig ned på en stock: »Det är väl sent att vänta den, som aldrig kommer opp».

Herr Källervall han satte sitt svärd mot en rot; Sen körde han det uti sin egen hjärterot. »I ron mig öfver sjöjen med de åror.»

4. »Den sjuttonde september».¹

Särestad.

»Kom låt oss göra sällskap, vi ska åt marknan gå, Där kunna vi få talas vid om ting och saker små». — — — — —

»För mig att göra sällskap det går slätt inte an, Ty folket de förer det för din fästeman, Då lär han mig förbanna och säga, att jag går Emellan dig och honom, om han dig aldrig får.»

Den där på svarta hästen, den kom vi ej ihåg, Den ovälkomna gästen åt dessa nöjen log, Han sträckte ut sin lia och skar den blomman af, Och denna täcka flicka hon lades uti graf.

¹ Bondesons Visbok, Stockholm 1901—03, upptager som nr 19 samma visa churu fullständigare.

5. Skön Anna.¹

Rackeby.

Där bod - de sju röf - va - re allt ut - i en skog E -
 mel-lan de ber-gen så hö - ga, De röf - va' en jung-fru så
 dä - je - lig och fin, På jor-den fanns in - te hen - nes li - ke.

Sen kom där en främmande man i vårt land, Han ville den jungfrun förlofva.
 Sen tog han 'na med sig till konungens gård Och gjorde henne till sin förstinna.

Och när hon hade varit där i åtta runda år, Sju söner hade hon då framburit,
 Men när som det led intill det nionde år, Då ville han från henne sig skilja.

Och konungen han talte till skön Anna alltså, Skön Anna det mände han väl kalla:
 »Hvad vill du nu gifva min unga brud i dag, Om du hennes vänskap skall vinna?»

»Och henne vill jag gifva mina gamle skor, De äro alltför goda till att slita,
 Och så vill jag gifva henne mina söner sju, Dem jag så tungt hafver burit.»

Och konungen han talte till skön Anna alltså, Skön Anna det mände han väl kalla:
 »Och vill du nu gifva henne ditt röda gullskrin, Som står uti jungfruneburen?»

»Ack nej, ack nej, det kan hon ej få, Det kan jag ju visserlig ej göra, För det
 har jag haft, allt sen jag var barn, Allt sen jag från landet blef bortröfvad.»

Skön Anna hon talte till svärmöder sin, Skön Anna det mände hon väl kalla:
 »Och får jag nu gånga åt brudesalen in Och skåda sköna bruden, som skall stånda?»

»Å ja, å ja, det kan du väl få, Det kan du nu visserlig få göra, För du hafver
 varit en uppriktig mö, För dig sker stor heder och stor ära.»

Skön Anna hon gångar åt brudesalen in, Hennes tårar de runno så strida, Och
 före henne gick hennes söner sju, De va' klädda i skarlakan röda.

Sen tager hon af sig halsbandet sitt, Hon tager af sig gullringar fina, Så gifver
 hon det allt till den unga brud Och önskar henne lycka till att slita.

Och bruden hon tager af sig gullringar fin, Hon tager af sig gullkronan röda, Så
 gifver hon det till systeren sin — De voro ju systrar de båda!

»Spännen nu för både hästar och vagn Och alla de körsvenner fina Och kören
 mig hem till min faders gård igen Och bebåda honom stor glädje!»

¹ Jfr Arwidsson, anf. arb., del 1, nr 42; Geijer och Afzelius, Svenska folkvisor, ny
 uppl. af Bergström och Höijer, Stockholm 1880, I, nr 5, och Wigström, anf. arb., I,
 Köbenhavn 1880, nr 28.

6. »Riddaren han rider genom rosendelund».¹

Rackeby.

Musical score for 'Riddaren han rider genom rosendelund'. The score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It consists of three staves of music. The lyrics are: 'Rid - da - ren han ri - der ge - nom ro - sen - de lund Sin kä - ra - stes bo - ning att nå, Där fick han se ut - i sam - ma stund Själfvva skogsfrun fram - fö - re sig stå.'

Den storstolta skogsfrun i ömhet och makt, Mot riddaren hon frågar så här:
 »Hvi ränner din fåle så snällt?» — — —

»Jag ärnar min allra käraste uppnå, Och i Ljungby jag sadlar i kväll.» »Kom
 riddare, kom riddare, sträck handen till mig, Jag ger dig båd' krona och land.»

7. »En visa nu jag sjunga vell».

Rackeby.

Musical score for 'En visa nu jag sjunga vell'. The score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. It consists of two staves of music. The lyrics are: 'En vi - sa nu jag sjunga vell, Mitt hjär - ta brin - ner som en ell, När jag där - om vill ta - la I mi - na lef - nads - da - gar.'

En piga utur hus månd' gå, Hon frisk om morgonen uppstår Att följa med sin
 fader, Hon var förnöjd och glader.

När hon på vägen litet kom, Förtäljde hon sin fader om, Hvad hon om natten
 drömde, Hon det ock aldrig glömde.

»Mig tycktes, som tre hvita män Kom svingande af himmelen, Med sina hvita
 vingar De sig i luften svingar.»

»De samme kommo ock till mig, De sade: Gud välsigne dig, Som vunnit har Guds
 nåde, Hans namn välsignadt vare!»

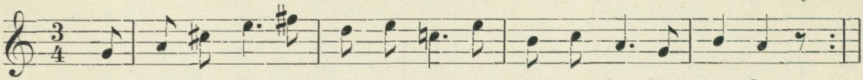
Sen blef nu där ett grufveligt skrall, Där kom ett träd, till jorden fall, Slog pigan
 ner till döda, Det blef stor sorg och möda.

¹ Variant till den kända visan »Ljungby horn».

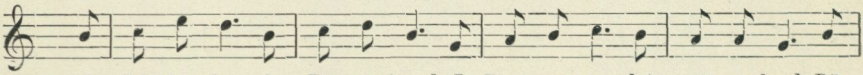
Red. ann.

8. Flickan, som trampade på brödet.¹

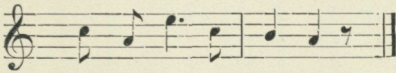
Rackeby.

Med sor-ge-tårn jag sjunga vill Om ett för-fär-ligt un-der.
I, som det hör,märk no-ga till Och minns det al-la stun-der.

I Sib-ba by i Pä-ne strand, I Pom-ma-ren det vä-na land, Där

den-na sa-ken hän-de.

En fattig bonde bodde där, Som barnen hade många. Som gjorde honom stort besvär, Om bröd han nödgas gånga. Men äldsta dottern af sin far Samt mor och syskon afsked tar, Hon ger sig ut att tjäna.

Den samma kände icke sig, Sen hon sig själf fick råda, Men brusa' oförsiktig I kropps- och själavåda, Ty hvad förtjänst hon kunde få, Till prakt och ståt det skulle gå Allt till högfärdig lefnad.

Husbonden sade: »Piga kär, Låt sådant högmod falla, Betänk man hvad för folk du är; Hvad bör man dig väl kalla? Har du till öfvers af din lön, Så ge din far, det är min bön, Han tigger ju sin föda».

Hon svarar: »Jag är ung och skön, Men granna kläder felar, Hvad vill förslå min lilla lön, Om jag med far min delar? Som andra prydder måst' jag gå, Ej heller tar jag nåt ifrå' Och sådant därom sköter».

En tid därefter hände sig, Att gamle fadren dödde. Och modren, som så fattig var, På käpp och krycka stödde, Bad dottern, som var tämmeli' rik, Till grafven hjälpa fadrens lik, Som Gud det själf befallde.

Till fadder pigan bjuden blef, Hon sig ock därtill prydde, Gaf Gud och dygden skiljobref, Men högmödsandan lydde. Dess fru gaf henne tvenne bröd Att ge sin mor, som led stor nöd Och sådan hjälp behöfde.

När hon ett stycke hade gått Och harmsen brödet brutit,² — — — — Ej vill hon smutsig blifva; Ty lägger hon de bröden så, På dem hon kunde torrskodd gå, Men hämden resan stäckte.

Dess fötter fastna genast kvar, När hon på bröden träder, På benen hon förgäfves drar, Hon bannas och hon häder, Men som en stor och jordfast sten, Orörlig står dock hennes ben, I marken synes fästad.

¹ Visan finnes utgifven såsom skillingstryck med titel Wisa, som börjas sålunda: »Med sorgse ton jag sjunga vill» etc., sjunges som: Ack! Herre straffa icke mig etc. Tryckt Lund 1834 i Lundbergiska tryckeriet. Jfr Bondesons Visbok, nr 59 och 101.

Red. anm.

² bör vara »bröden burit» enligt anförda tryck.

Red. anm.

Allt folk till kyrkan skulle gå Att själf de under skåda, De se, hvar synderskan hon står Och kan sig intet råda, Om hjälp hon tigger hvarje man, De bjuda till, men ingen kan Dess fot från marken röra.

Den prästen rädde henne till Att allvar bättring göra, Bekänna synder, ty Gud vill Den arme syndaren höra; Hon ropte då: »Jag, arma barn, Har själf mig snärt i syndens garn, För tjänsten jag nu lönas».

»I människor, som på mig ser, Låt detta eder lära, Låt högfärd icke skämma er, Föräldrar skall man ära, Fly högmod som en rot till allt Och gör nu allt hvad Gud befallt, Blif af min ofärd vise».

— — — — — Hon knäppte då sin händer ihop Och sjönk så neder i den grop, Som henne strax betäckte¹.

9. Visa om Adam och Eva.²

Rackeby.

Ack Her-ren Gud Fa-der i him-me-lens tron, Som all-ting har skapat, båd' kvin-na och man Och allt, som på jor-den mån-de va-ra.

Först skapte han världen och gaf henne ljus, Sen skapte han fåglar och allahanda djur, Sen skapte han människan allena.

Sen satte han Adam i lustgården kvar Och gaf honom välde öfver allt det som där var, Men ej öfver trädet, som bar frukten.

»Ack Herre, huru länge skall jag ensammel gå? Slätt ingen uti världen jag har att lita på, Mig tyckes det är tungt till att lefva.»

Och Gud han gaf Adam en sömn så söt, Sen tog han ett ben utaf hans sidoref Och byggde däraf en kvinna.

När Adam uppvaknade ur sömnen, där han låg, En däjelig kvinna för honom mände stå, Som allas vår moder mände vara.

Sen klappa' han Eva på rosenröda kind: »Kom, låter oss gånga åt lustgården in De roser och de liljer att beskåda».

Och när som de kommo i lustgården in, Den listige ormen han klef sig upp i gren Och äppet till jorden nedfällde.

Och Eva tog äppet och åt därutaf, Sen gaf hon det åt Adam, han gjorde likaså, Där blefvo de varse, att de voro nakne.

¹ Det berättas ännu om en gammal knekt från Rackeby, som vid hemkomsten från kriget i Tyskland 1813 sagt sig ha sett grafstenen, som rests öfver den olyckliga flickan.

² Med några olikheter upptagen under namn af »Paradisvisan» af Sv. Thomasson i Visor från Bleking, se Svenska Landsmålen VII: 6.

Och Gud kom till Adam i lustgården fram: »Du Adam, du Adam, du syndefulle man, Hvi är du nu blefven så naken?»

Och Adam han svarade med gråtande röst: »Den kvinnan, du gaf mig, som skulle bli min tröst, Hon gaf mig utaf äpplet till att äta».

Och Gud bannade ormen uti det första bann: »Du skall blifva hatad af kvinna och af man, På din buk skall du nära dig på jorden».

Och Gud bannade Eva uti det andra bann: »Din barn skall du föda med mycken sveda fram, Din kropp och ditt lif till stor skada».

Och Gud bannade Adam uti det tredje bann: »Din korn skall du skära med mycken möda fram, I svett skall du nära dig på jorden».

Och nu är visan ändad, och Adam han är död, Och Eva likaledes är sluppen utur nöd, Men vi äro syndare alle.

10. »Allting uti naturen förvandlas hvarje år».¹

Sunnersberg.

All-ting ut - i na - tu - ren För-vand-las hvar-je år. Vår korta tid är
 må - lad², En tid som allt för - går. All - ting på jor - den här För -
 vandling skyldig är, Men blott en li - ten var-ning För synden skickas ned.

En vän jag mig utletat, Ömt älskad utaf allt, Som hafver mig förskjutit Och gjort sitt hjärta kallt. När mig i tanken rinner Min svåra öfvergång, Mitt hjärta slår och brinner Af ängslans heta tvång.

Och om jag kunde finna De tankar så hos dig, Du skulle fått erfarit, Hvad kärlek det skall bli. Men nu är banden sliten, Och vännen han flytt bort, Sitt löfte har han brutit, Min glädje den blef kort.

Jag är en fattig flicka, Det får jag kännas vid, Ty sorg och ledsamheter, De fästa sig vid mig, Jag kan mig ej berömma, Se ej på mina fel, Men jag får vara nöjder Med min beskärda del.

Nu slutar jag min visa Och bjuder dig adjö, Jag får ej längre vara Din hulda fästemo. För dig så har jag älskat I lif och i död. För dig så vill jag våga Mitt hjärteblod så röd.

¹ Denna och följande två visor äro meddelade af Lina Lustig (se inledn.).

Företer vissa likheter med nr 150 i Bondesons Visbok. Jfr äfven anf. arb. nr 186, vers 5.

² uppmätt.

11. »Ja, Mikaelidag, som nu faller in i år».

Sunnarsberg.

Ja, Mi - ka - e - li - dag, som nu fal - ler in i år, Så tänker jag att
 re - sa här - i - frå', Och in - gen haf - ver jag, som mig sør - jer då, Ej
 hel - ler jag fäl - ler en tår.

Och väntat hafver jag på dig, min lilla vän, Liksom solen uppå himmelen så klar,
 Och hvarje den gång jag på dina ögon ser, Så blifver jag så hjärteligen glad.

Du är min enda tröst, du har hvilat vid mitt bröst, Du har fångslat mitt hjärta
 så hårdt, Men öfverger du mig, se då gör du stor synd, Du är fallen i min tanke
 så svårt.

Och penningar och rikedom och silfver eller guld, Det har du ej att vänta utaf
 mig, Men ett uppriktigt hjärta du finna skall hos mig, Så länge jag har tanke och lif.

Visst vet fälle jag, du en rikare kan få, Men du ser dig då visserlig därom, För
 rikedom har bringat så mången uppå fall, Och fattigdom har blifvit deras lott.

Och penningar och rikedom jag aldrig älskat har, Ej heller jag det efter står,
 Men Herren ger mig kläder och mitt dageliga bröd, Se då lefver jag förnöjder ändå.

12. Herr Olle.¹

Sunnarsberg.

Herr Ol - le han sad - lar upp sin gån - ga - re grå Tre - fe - da - fal - le - rin, Sen
 ri - der han dit, där hans bröllop skul - le stå. Den du ha - de lofvat tro din.

Och när som han kommer till rosende lund, etc. Så träffa' han liten Kersti i
 samma den stund, etc.

Herr Olle han lutar öfver sadelknapp, Sin sölfgjorda knif i hans hjärta hon stack.

¹ Jfr härmed Wigström, anf. arb., 2, sid. 16.

Herr Olle han rider hem till faderns gård, »Sen skall jag aldrig rida någon brudgumme än».

»Och hören I, min fader, I skaffen mig präst, Och hören I, min moder, I bädden upp min säng.»

»Och hören I, min syster, I skicken min fästemo bud.» »Hvad är det, som rinner ur bröstet på dig?»

»Min häst var för snapper, och jag var för sen, Jag stötte mitt bröst mot en liljammekvist.»

»Det var väl ingen liljammekvist, fast Er tyckes så, Det var väl liten Kersti med sölfgjorda knifven.»

När dager var dager och dager var ljus, Så ständar det lik uti konungens hus.

Den förste var herr Olle, den andra var hans mö, Den tredje var hans moder, som i sorgen låg död.

13. Källstorps pigor.

Örslösa.

Källstorps pi-gor de är så nät-ta, De gå i sko-gen som hac-ke-spet-ta; I kyr-kan stå de som tim-me-glas, Men hemma ä-ro de som svar-ta as.¹

14. »Där stodo ett par konungabarn».²

Örslösa.

Där sto-do ett par ko-nun-ga-barn, De sto-do och ta-la-des vid, De lof-va-de hvar-an-dra sin ä-ra och tro Den stund de lef-va få.³

¹ Fortsättningen af orden är mycket drastisk.

² Jfr Arwidsson, anf. arb., 2, nr 115; Geijer och Afzelius, anf. arb., 1, nr 19; Wigström, anf. arb., 1, nr 11 samt Sv. Landsmälen VII: 7, Carlheim-Gyllensköld nr 16.

Red. anm.

³ Meddelaren sjöng stundom melodien delvis i dur — i synnerhet i början af visan, innan »händelsens tragik» utvecklats sig.

Stod där en falsker människa Och lydde däruppå. »Er kärlek den skall jag åtskilja, Så sant jag lefva får.»

Prinsessan gångar för sin fader, »Kan jag inte få lof att åt sjöstranden gå, Ja, åt sjöstranden gå?»¹

»Min lof, min lof, den skall du få, Väck upp din yngsta broder Och bed honom med dig gå.»

Prinsessan gångar för sin moder, »Kan jag inte få lof att åt sjöstranden gå, Ja, åt sjöstranden gå?»

Prinsessan gångar till sjöstranden, Åt sjöstranden där gångar hon fram, Där fick hon se en fiskareman, Som fiskar så vackert i land.

»Ack hören I, min fiskareman, Som fiskar så vackert i land, I hafven väl sett någon konungason Gå här så vägen fram.»

»Och hela natten hafver jag fiskat, Men ingen fisk har jag fått, Jag fiska' där upp så vackert ett lik, Som låg på böljan blå.»

»Af siden var hans halsduk, af silke var hans väst, Af sammet var hans byxor, gullspända var hans skor.»

»Och hälsa nu mina föräldrar Och bed dem inte sörja för mig, För säg, att jag hvilat på böljorna blå Och har vännen i min famn.»

15. »När äpplet blir moget».

Råda.

När äpp-let blir mo-get, så är det så rödt, när äpplet blir moget, så är det så rödt, När fic - kor - na fri - a, så är det så sött, när fic-kor-na fri-a, så är det så sött.

Var. i takt. 1 och 3.

etc.

16. »Det står ett träd».²

Råda.

Det står ett träd på min fa-ders gård, Det har så un-der-li-ga

¹ Texten är på flera ställen fördärfvad.

² Se Svenska Landsmålen XVI: 1, Steffen, R., Enstrofig nordisk folklyrik. S. 46 o. f. Red. anm.

gre - nar. Och när de an - dra lef - va två, Så lef - ver jag al -
 le - na. De rö - da ro - sor är så här - li - ga, Vackra
 flic - kor är så kär - li - ga, Och när man får den man vill ha, Så
 är det nö - je till att lef - va.

17. Ture och Mallfred.¹

Hjälpås.

»Hvad är det för en få - la grå, Mallfred, min syster, Hvar morgon
 står på min gård, Mallfred lil - la?» Tu - re lig - ger och lu - rar.

»Det är väl ingen fåla grå, Ture, min broder, Det är min faders hästar små, Ture lilla.» Ture ligger och lurar.

»Är det din faders hästar små, Med gyllne betsel och sadel på?»

»Hvad är det för en kappa blå, Hvar morgon hänger vid din dörr?»

»Det är väl ingen kappa blå, Det är min tärnas kjortlar små.»

»Är det din tärnas kjortlar små, Med gyllne spännen och hakar på?»

»Hvad är det för ett gyllne svärd, Hvar morgon hänger på din vägg?»

»Det är väl inget gyllne svärd, Det är solen, skiner i fönstret klart.»

»Är det solen, skiner i fönstret klart, Med guldgehäng och fäste bak?»

»Hvad är det för ett par krigsmansskor, Hvar morgon står under ditt bord?»

¹ Variant af »Thore och hans syster». Se Arwidsson, anf. arb. 1, nr 55.

- »Det är väl inte ett par skor, Det är min tärnas tofflor små.»
 »Är det din tärnas tofflor små, Med rundt för hälen, tvärt för tån?»
 »Hvad är det för ett lindeband, Hvar morgon hänger på din stång?»
 »Det är väl inget lindeband, Det är min tärnas strumpeband.»
 »Är det din tärnas strumpeband, Ett kvarter bredt, 12 alnar långt?»
 »Hvad är det för en ungersven?» »Det är min tärna, sofver än.»
 »Är det din tärna, sofver än, Med uppklippt hår och lagdt omkring?»

18. »En visa för Eder jag vill sjunga».

Hjälpås.

En vi - sa för E - der jag vill sjunga Med sor - ge - li - ga
 to - ner och ord, Men mest för den fal - ska - ste flic - ka, som
 fin - nes på den - na vår jord.

Jag tänkte just, att du skulle bli min maka Och så min utvalda vän, Utaf dig har jag väntat stor glädje, Men i stället så hafver jag stor sorg.

Inga rikedomar hafver jag ärfvat, Inga rikedomar hafver jag fått, Jag är födder utaf fattiga föräldrar, Tjäna andra har varit min lott.

Men innan jag slutar att sjunga, Så beder jag så innerligt till Gud, Att han löner den falskaste flicka, Som gjorde, att vår vänskap tog slut.

19. »Stenbocken» eller »Strömkarlens polska».¹

Stämning.

Gillstad.

¹ Se om denna polska inledn. — Pizz. utföres med vänster hand. Ofta varierades så, att takten med pizz. utfördes tre gånger omedelbart efter hvarandra och därpå de tre sluttakterna. — Liksom de följande 3 är denna melodi meddelad af Andreas Ros.

pizz. arc. pizz. arc. pizz. arc.

pizz. arc. pizz. arc.

20. Polska.

Gillstad.

21. Polska.

Gillstad.

22. Polska.

Gillstad.

Ålen och lejonen i Stockholms Storkyrka

af

Otto Rydbeck.

På en pelare nära altarpplatsen i Stockholms Storkyrka finnes å den skråkantiga stensockeln en ganska märklig skulptur. Det är bilden af en ål, som söker slingra sig undan ett lejons och en lejoninnas klor, fig. 1 och 2. Omedelbart ofvanför denna framställning är en svart marmorplatta infälld i pelarens ena sida med följande inskrift på plattyska:

der : ael : is : fet : ok | en : stark : fisk : mit : | ledegen : henden : | is : he
: nicht : gut : | to : fangen : dat : is wis : 1521 | weir : en : wil : vor | waren
: de : mot : | nene : seke : edder : | kisten : an : em : | nicht : sparen :

I öfversättning skulle detta lyda ungefär på följande sätt: ålen är fet och en stark fisk, han är icke lätt att fånga med blotta händerna, det är säkert, 1521. Den, som vill hålla honom i förvar, han får hvarken spara på säckar eller kistor.

Det är en ganska egendomlig inskrift, som visserligen angifver tiden för bildernas tillkomst, men ej på något sätt förklarar deras innebörd. Det finnes emellertid på ett annat ställe i vårt land analog, signerade skulpturer, som måste vara utförda af samme konstnär. Dennes namn är Adam van Düren (Duren, Duyren), en arkitekt och bildhuggare af utländsk härkomst, som verkade i Skåne under 1500-talets tre första decennier och varit af stor betydelse för konstverksamheten i denna vår sydligaste provins. I sin »Berättelse om Lunds Domkyrka» har Corylander kallat honom plattysk, men af senare svenska forskare har han ansetts vara bördig från

Holland. Språket i de inskrifter, han efterlämnat, vittnar emellertid om, att Corylander haft rätt. Hans hemland var Tyskland, antag-

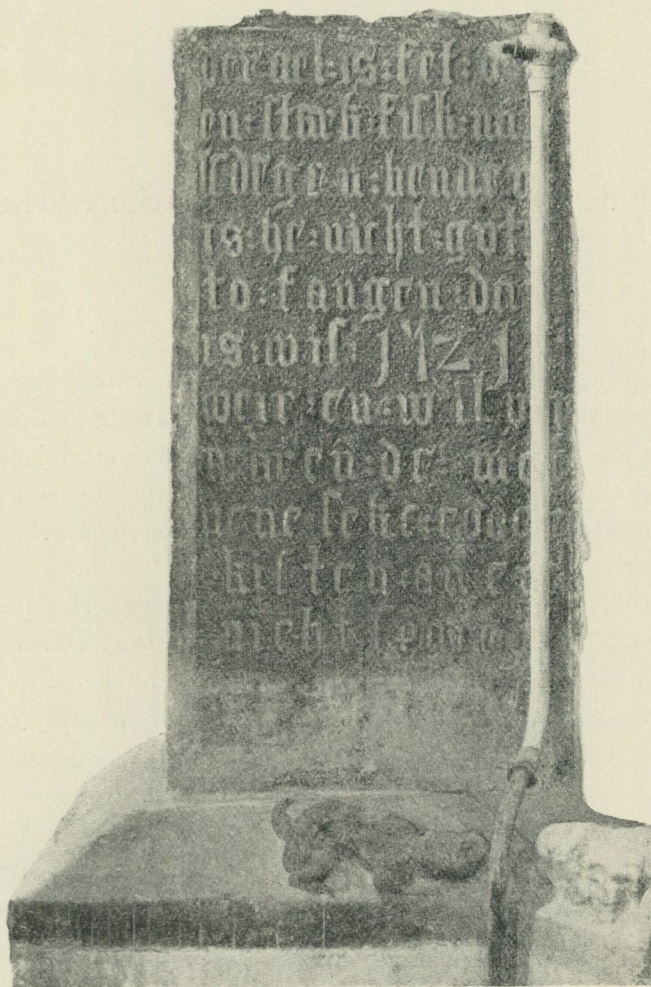

Fig. 1. Skulptur i Stockholms Storkyrka.

ligen Westfalen.¹ I denna provins finnas två orter med namnet Düren, och från en af dessa har han troligtvis kommit.

¹ Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, 1883, p. 125.

Vid de efterforskningar, som jag verkställt för utarbetandet af en monografi öfver denne konstnär, har det visat sig, att han redan 1499 börjat bygga Glimmingehus i Skåne. Dessutom har han arbetat på Köpenhamns slott och sedermera till stor del ombyggt Lunds domkyrka, ett arbete, som tog hans mesta tid i anspråk, samt uppfört äldre delen af Borgeby gård. Det finnes slutligen förhållanden, som göra troligt, att van Düren, innan han år 1532 lämnade landet för att återvända till Tyskland, äfven arbetat på återuppförandet af Malmöhus slott. Denne utlänning har således spelat en viktig roll inom särskildt Skånes konsthistoria under denna

på konstnärernas fattiga tid. Hans verksamhet sträckte sig öfver en lång tidrymd och omfattade ej blott arkitektur utan äfven skulptur.

Det kan synas egendomligt, att van Düren, danske konungars och herrars tjänare, kommit till Stockholm och där uthuggit de märkliga bilderna i Storkyrkan. Om man jämför dem med arbeten, som bevisligen äro af hans hand, så kan man emellertid icke tvifla på, att de

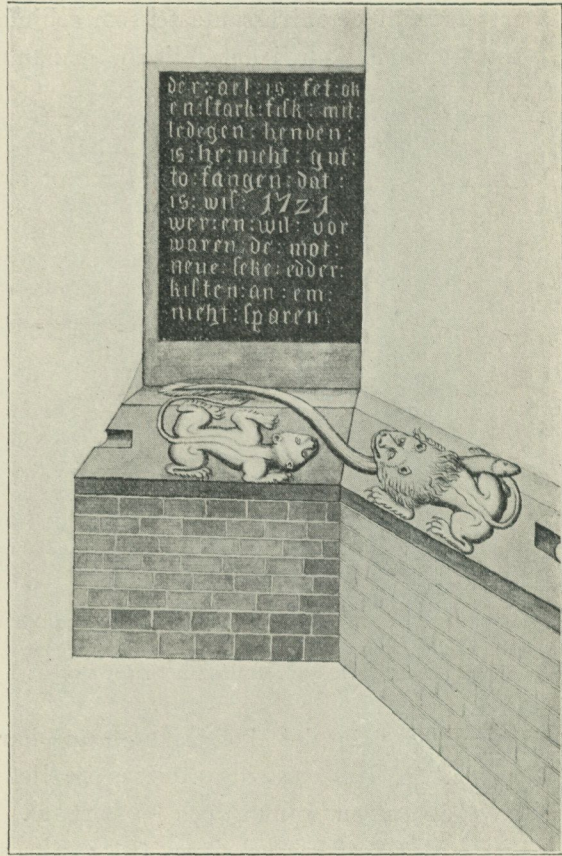

Fig. 2. Skulptur i Stockholms Storkyrka.
Bildens efter Abildgaards teckning af år 1754.

utförts af honom. Särskildt skulpturerna i Lunds domkyrka bära vittnesbörd om den egendomliga fantasi, som utmärkte denne man. Att i alla detaljer beskrifva dessa måste af utrymmesskäl undvikas, men några af de intressantaste, som erbjuda mest likheter med Storkyrkobilderna, skola i det följande omnämnas.

Fig. 3. Västra gafvelfältet å brunnskarer i Lunds domkyrkas krypta.

Främst står det konstrika brunnskar, som han uppbyggt i kryptan. Å dess ena sida afbildas i relief en munk och en kvinna, å dess andra en konung och en borgare. Båda relieferna äro försedda med mystiska inskrifter, till hvilka förklaringen äfven här — åtminstone delvis — torde vara att söka i den tidens politiska och kyrkliga förhållanden. En tredje sida fylles fullständigt af en lång inskription, medan den fjärde upptages af en jättelik lus, som biter ett får i strupen, fig. 3. Öfver denna egendomliga bild står inhugget: de · hungerde · lus · de · bit · dat · schap · dat · is · wys · | got · betther · dat · schap · dar · scoruit · is · dat · dar · | scoruit · is · und · sic · nict · kan · klowen · des · | moghen · sich · de · hungerdge · lus · 1514 | vol · wrowen · ADAM. Öfversatt: Den hungriga lusen biter fåret, det är visst, Gud hjälpe fåret, som är skorfvig; att det är skorfvig

och icke kan klia sig, det måtte väl den hungriga lusen 1514 tycka om . ADAM.

Att här närmare förklara meningen med dessa hänsyftningar torde ej vara nödvändigt. Att det finnes åtskillig analogi med Storkyrkobilderna står alldeles klart. Äfven språket företer likheter, såsom t. ex. upprepningen af »dat is wys», anbringandet af årtalet midt i texten, o. s. v.

På den grafvård, som han uppfört öfver ärkebiskop Birger, fig. 4, hvarest denne afbildas liggande i naturlig storlek ofvanpå monumnet, utgöres upphöjningen bakom hufvudkudden af ett halster, vid hvars ena sida en mansperson, liggande på alla fyra, blåser under elden, medan en liknande figur midt emot använder en blåsbälg i samma syfte. Hållningen å den förstnämnda figuren jämte det vid biskopens fötter hvilande lejonet påminna osökt om bilderna i Storkyrkan.

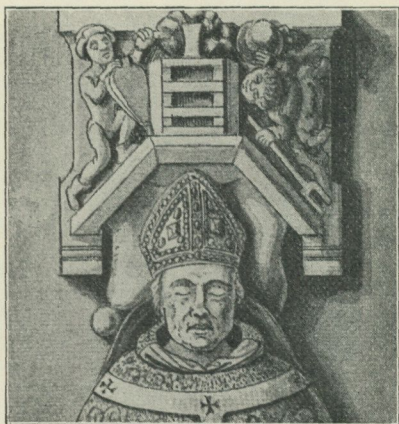

Fig. 4. Från ärkebiskop Birgers grafmonument i Lunds domkyrkas krypta.

Större likhet med dessa erbjuder emellertid en relief, uthuggen å basen till midtskeppets nordvästligaste halfkolonn i domkyrkan, fig. 5. Å denna framställes på ena sidan en med säckar lastad åsna, som störtat, på den andra en mansfigur, som med en skrapa bereder åsnans afflådda hud. Åsnan döljes till större delen af ett täcke, å hvilket står inristadt:

the : maa : vell · en · | asen · väre · som tager | mer paa · änd · han |
kand · bäre 1527.

På åsnehuden har mästaren med runor inristat: Got help, och på plinten inunder står: O herre · gud · hvad · ende · skal · the · faa · the · vy · ey · vele · vor · skrobelijkheid · forstaa. Beträffande denna inskrift är att märka, att van Düren nu så länge vistats i Skåne, att han någorlunda hunnit tillägna sig språket.

Äfven andra originella inskriptioner af van Dürens hand finna vi i kyrkan, men de anförda må vara nog för att visa likheten med inskriften å skulpturen i Storkyrkan.

Å Glimmingehus, som uppförts af samme mäster Adam, finnes äfven ett bildverk, som påminner om Storkyrkobilden. På sockeln å en spisel i tredje våningen är nämligen en sill uthuggen, som mötes af en ödla, fig. 6. Man frapperas af de analoge framställningarna!

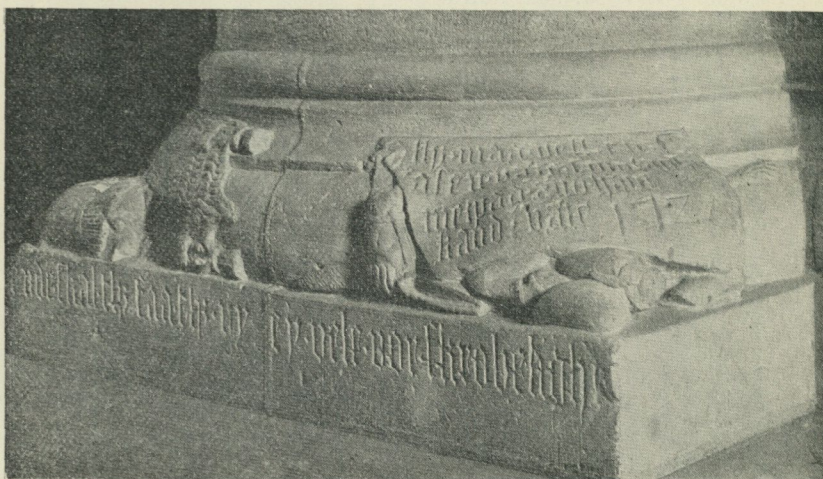

Fig. 5. Skulptur å kolonnbas i Lunds domkyrka.

Härtill kommer, att den breda skråkant, på hvilken bilderna i Storkyrkan äro uthuggna, ofta återfinnes hos van Düren, liksom den kraftiga hålkälen. Hvad djurfigurerna beträffar, så påminna lejonet i hög grad om andra af van Düren utförda, och språket å den ofvanför infällda inskriptionstaflan jäfvar ej antagandet, att den huggits af samme man, som till relieferna i Lunds domkyrka fogat de ofvan anförda märkliga sentenserna.¹

Men huru kunde Adam van Düren, som var i dansk tjänst, komma upp till Sveriges hufvudstad, och hvad kunde meningen vara med detta bildverks uppsättande? En ledtråd gifver oss Messenius i sin Sveopentaprotopolis p. 101—102. Han säger där, att Kristian

¹ Enligt uttalande af prof. E. Kock.

den andres ståthållare lät inmura stenen i en pelare, innan han år 1521 tvangs att fly från Stockholm.¹ Denna uppgift, som kom ut i tryck 1611, alltså 90 år efter själfva händelsen, gör, att det hela låter förklara sig på följande sätt.

Den Kristian Tyranns ståthållare, som 1521 flydde från Stockholm, var Didrik Slagheck, westfalare till börden liksom van Düren. Slagheck, som tidigt tillhört det påfliga kansliet, kom till Norge

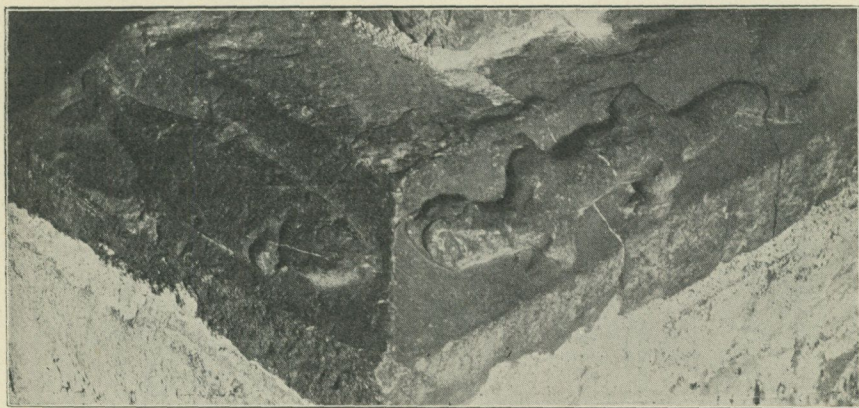

Fig. 6. Detalj från spisel å Glimmingehus, Skåne.

redan 1510, antagligen i sällskap med en aflatskrämare. Här gjorde han bekantskap med Kristian II och rönte mycken välvilja af denne. Efter denna första vistelse i Norden återkom han 1517, denna gång tillsammans med Arcimboldus, såsom dennes famulus. Arcimboldus vistades länge i Lund och predikade här aflat ute på kyrkogården (jfr Corylander och Sjöborg) från en särskild predikstol, som van Düren förfärdigat, och af hvilken fragment ännu finnes kvar i domkyrkans krypta. Här sammanträffade således de båda landsmännen Slagheck och van

¹ »Hujus e regione candelabri insertus lapis quidam columna, a Christierno secundi Castellano, antequam anno millesimo vingesimo primo Gostaviana fortitudine compulsus, ex castro Holmensi anfigeret, in quo Emblemma quoddam, figura anguillæ a leone & lecuâ unguis apprehensæ adumbratum, cum hac inscriptione, mentem erga Sueones Danicam evidenter denudante: Anguilla pinguis et robustus est piscis, vacuis manibus difficilis captu, qui illam probe voluerit conservare, nullis saccis vel cistis parsurus.»

Düren. Som bekant förrådde Slagheck sedermera Arcimbaldi svenskvänliga planer för Kristian och steg därför ytterligare i dennes ynnest.

Då konung Kristian år 1520 begaf sig till Stockholm för att kufva de motspänstiga svenskarna, medföljde Slagheck och säkerligen äfven van Düren. För att Kristian skulle kunna bibehålla sin ställning i Sverige, var det naturligtvis af största vikt, att det gamla slottet i Stockholm försattes i godt och stridbart skick, och det ligger nära till hands att antaga, att den skicklige byggmästaren Adam van Düren, förut väl pröfvad i slottsbyggnadskonst, fått i uppdrag att utföra detta värf. Då konung Kristian lämnade Stockholm, insattes Didrik Slagheck som en af Sveriges styresmän. Såsom en af upphofsmännen till Stockholms blodbad var denne emellertid grundligt hatad, och då marken började bränna under hans fötter, flydde han till Danmark, antagligen åtföljd af sin landsman. Före flykten lät han emellertid, för att gäcka sina förföljare, mäster Adam hugga stenreliefen i Storkyrkan med den i detta sammanhang lätt begripliga inskriptionen. Ålen var naturligtvis en bild af Slagheck, som undgick svenskarnes, här lejonparets, klor.

Huruvida van Düren utfört något annat arbete i Storkyrkan, har förf. ännu ej varit i tillfälle att närmare undersöka.

Den lika skicklige som originelle konstnären återvände från Stockholm till arbetet på Lunds domkyrka. Med detta byggnadsverks restaurering har han rest åt sig ett varaktigt monument, och jag håller för troligt, att de båda bärande hufvuden, som han där anbragt i den forna fönsteröppningen å tvärskeppets norra vägg, äro porträtt af honom själf och hans hustru.

Smärre meddelanden.

En 1600-tals möbel.

Det vackra skrifbord i färgrikt marketeriarbete, af hvilket två afbildningar här bifogas och som i sitt slag torde vara enastående åtminstone här i Norden, har förut i lång tid tillhört de greffiga familjerna von Fersen och Gyldenstolpe. Pjäsens sällsynthet har hittills gjort det svårt att med tillräcklig visshet bestämma dess nationalitet. Sannolikt är dock, att bordet — liksom en enligt uppgift snarlik pjes i South Kensington Museum — är af fransk tillverkning. Därför tala den raffineradt artistiska elegans, hvarmed det är utfördt, och dess rikedom på olika färgnyanser, i hvilket sistnämnda hänseende det afsticker mot de holländska marketeriarbetenas fåtaligare färgsammansättningar. Hvad tiden för dess tillkomst angår, torde den icke böra sättas senare än omkr. 1650, d. v. s. tidig style Louis XIV. Därför talar, att det till sin stela, lådlika form lifligt erinrar om det med tenn inlagda s. k. Maria de Medicis skrifbord (Louis XIII) i Musée de Cluny i Paris, vidare att kring skifvan och lådorna löpa bladformiga tennlister, som, äfven de, förråda ett tidigt ursprung, och slutligen de i trä skulpterade, förgyllda, med kerubhufvuden och girlander smyckade, hermliknande fötterna, som, om också sådana under en senare epok upprepades, voro karaktäristiska för 1630- och 1640-talen (alldeles likadana förekomma exempelvis å en af Abr. Bosse på 1630-talet stucken interiör såsom bärande delar å en spisel och såsom sängstolpar å Jacob Jordaens' berömda, på 1640-talet målade taffla »Kandaules' gemål» i Nationalmuseum).

Med undantag af de nyss nämnda tennlisterna och ett par små elfbensstjärnor vid nyckelhålet till skrifklaffen, utgöres allt inläggningsarbete af olika slags trä. Skifvan, af ebenholz, som på

midten slås upp, under det att klaffen framtill nedfälls, bildar botten för de många skilda, naturliga, färgade eller i sand mer eller mindre brända träslag, som i densamma infällts, och bland hvilka i främsta rummet ingå buxbom, lönn, rosenträ och jakaranda samt

Fig. 1.

mörkgrön- och ljusgrönfärgad lönn. Samma träslag återkomma i de läckert markerade lådorna och å de i en jakarandaram infällda ebenholzskifvorna på sidostyckena, under det att de likaledes synnerligen konstnärligt inlagda, medelst en tvärslå förenade kryssens botten består af jakaranda, och möbelns baksida, som ej är markerad, utgöres af italiensk valnöt.

Bordet, en verklig museipjä, har följande dimensioner: höjd 0,82 m.; längd 1,16 m.; skifvans bredd 0,69 m.

Fig. 2.

Det förtjänar anmärkas, att allt marketeriarbete, så när som på klaffens inre, som är utfördt i schablonmässiga, motstycken bildande

renässansornament, är skuret i en så växlande rikedom, att ingenstädes någon detaljupprepning kan spåras. Icke en af de så mjukt skurna blommorna är en annan lik!

Bordet, som före senaste ombyte af ägare undergick en icke i allo prisvärd restaurering, hvarvid bland annat en af de åtta fötterna ersattes med en nyskuren, några mindre bitar i skifvan inlades, gamla på nytt fastlimmades och (oklokt nog) lådornas af poppel bestående innanrede hyflades, svartmålades och delvis omgjordes — restaureeringar, som dock äro oväsentliga i betraktande af den gamla möbelns förvånande goda konservering i öfrigt — tillhör bibliotekarien Olof Granberg. Det är för närvarande deponerad i Nationalmuseum.

—b—

Troféerna i Riddarholmskyrkan. Genom k. bref af den 16 juni och den 20 juli 1906 har tillsatts en kommitté för utredande af det bästa sättet att förvara trofésamlingen i Riddarholmskyrkan på ett för dess framtida bestånd mera betryggande vis. Ordförande är generalen friherre Axel Rappe, medlemmar krigsarkivarien kapten Johannes Petrelli och intendenten friherre Rudolf Cederström. I skrifvelse till Kungl. Maj:t af den 24 juli hemställer kommittén utan afvaktan på det slutliga resultat, hvartill kommitténs arbete kan föranleda, att troféerna redan före instundande vinter må flyttas från Riddarholmskyrkan, hvilken dåliga lokal visat sig vara förnämsta orsaken till troféernas synnerligen skadade skick, till ändamålsenlig tillfällig förvaringsort. Efter undersökning af tänkbara lokaler i Artillerimuseum och Nordiska Museet hafva sakkunnige föreslagit att som tillfällig förvaringsort användas magasinlokaler inom Nordiska Museet. — Kungl. Maj:t har den 3 aug. stadfäst kommitterades förslag.

Sammanträden. Sällskapet *Idun*. Vid månadssammankomsten den 5 maj redogjorde prof. *I. G. Clason* för planen att i Nordiska Museets nya byggnads absid uppställa en polykrom i trä

utförd kolossalbild af Gustaf Vasa. Den af skulptören *Karl Milles* lämnade skissen, framställande den gamle konungen sittande, förevisades och vann stort erkännande.

Vid samma tillfälle förevisade intendenten *Rudolf Cederström* några fanor för att ge en föreställning om det miserabla skick, hvori ett stort antal af de äldre svenska fanorna befinna sig. Han omnämnde de vanligaste i in- och utlandet använda konserveringsmetoderna samt visade några dukar iordningställda efter den af K. Lifruskammarens förutvarande föreståndare kammarherre C. A. Ossbahr utarbetade metoden.

Svenska Fornminnesföreningens sommarmöte i Jönköping den 11—13 juni 1906. Med några års mellanrum samlas Svenska Fornminnesföreningens ledamöter till sommarmöte i någon fornminnesrik stad. Denna gång var *Jönköping* mötesplatsen. Talrikt hade ledamöter infunnit sig från skilda håll; däremot ansågs tillslutningen från orten vara föga betydande. Måndagen den 11 juni var den egentliga sessionsdagen, de följande dagarna voro afsedda för exkursioner. Mötet öppnades i läroverkets hörsal af föreningens sekreterare prof. *O. Montelius*. Sedan landshöfding *Palmstjerna* intagit ordförandeplatsen, höll prof. *E. Wrangel*, Lund, ett föredrag om »De småländska stenkyrkornas typer». Salens väggar voro fyllda med illustrationsmaterial, tillhörande den Mandelgrenska samlingen i Lund. — Doc. *O. Almgren* inledde med ett sakrikt anförande diskussionen om »Huru bör hembygdsforskning anordnas». De många anförandena efter inledningsföredraget visade, hvilket intressant problem här hade tagits till behandling.

Sedan den lifskraftiga Norra Smålands Fornminnesförenings museum besetts, flyttades mötesplatsen ut till stadsparken. Ingeniör *A. Friberg* har som bekant äran af att så många kulturhistoriskt värdefulla byggnadsminnesmärken från föreningens verksamhetsområde på otroligt kort tid ha kunnat samlas till denna plats. Här finnes ju utom allmogehus äfven en rymlig 1600-tals kyrka inflyttad från Bäckaby. I parken höll prof. *O. Montelius* för en talrik åhörarskara ett populärt föredrag benämndt »Några bilder från lifvet i Småland under forntiden».

Tisdagen ägnades åt en utflykt till *Visingsö*, där *Visingsborg*, de båda kyrkorna m. m. togos i betraktande. Stadsrevisor *A. Rahm*, Göteborg, höll ett orienterande föredrag. Vettern visade sig från sin allra älskvärdaste sida under en strålande klar himmel.

Sista dagen besökte mötet de berömda, delvis redan i början på 1870-talet af professorerna *G. Retzius* och *O. Montelius* undersökta, vid *Karleby* i *Vartofta* härad utanför *Falköping* belägna *gånggrifterna*. Prof. *O. Montelius* talade om »*Västergötland* på gånggrifternas tid».

Tack vare ingenjör *A. Fribergs* omtänksamhet och den mest gynnsamma väderlek torde detta möte kunna få anses som ett af de mest lyckade *Fornminnesföreningens* ledamöter varit med om. Ej så få deltagare gjorde från *Falköping* sällskap till *Vadstena*, dit *Svenska Fornminnesföreningen* inbjudits att delta i ett bygdemöte.

Bygdemötet i Vadstena den 15 och 16 juni 1906. I klosterkyrkan demonstrerade på morgonen den 15 docenten *J. Roosval* ett »*Brüssel*» signeradt altarskåp från 1500-talets början, sedermera besöktes det, som finnes kvar af *klosterbyggnaderna* inom hospitalet. Sedan man samlats på läroverket, talade prof. *O. Montelius* öfver »*Märkliga fornlämningar och fynd, som äro kända från Vadstena omnejd*», de flesta jämväl visade med skioptikonbilder. Därefter höll landsarkivarien *C. M. Kjellberg* i arkivet på slottet ett föredrag öfver »*Landsarkiv som kulturhistorisk källa*». Eftermiddagen företogs en åktur till *Örberga* och *Nässja* medeltida kyrkor. Vid den förra stod ännu den gamla *kastalen*, vid den senare besöktes den ståtliga *domarringen*.

Lördags förmiddag studerade skilda grupper *Vadstena slott* eller veterinärläkar *F. A. Nordemans* omfattande samlingar. På middagen reste mötesdeltagarne söderut till *Alvastra*. Klosterkyrkans ruin demonstrerades af amanuensen *Otto Janse* och järnåldersgraffältet vid *Alvastra station* af amanuensen *T. Arne*.

Litteratur.

Fornvännen. *Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.* Under redaktion af *Emil Ekhoff.* Stockholm. 1906: 1 och 2.

De förhistoriska och medeltida kulturhistoriska intressena ha, samtidigt som *Fataburen* uppstått, fått ett eget organ i *Fornvännen*, meddelanden från K. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademien. Denna är likaledes en kvartalsskrift, rikt försedd med illustrationer och jämväl afsedd att upptaga smärre meddelanden. Redogörelsen för Akademiens förvaltning och Statens historiska museums tillväxt skall afskiljas och utgöra en bilaga. *Fornvännen* kommer således närmast att ersätta Akademiens »Månadsblad», men eftersom flertalet medarbetare i detta och i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift varit samma personer, har den lyckliga öfverenskommelsen träffats, att nämnda tidskrift upphör, och att *Fornvännen* för framtiden utdelas som Svenska Fornminnesföreningens årspublikation. Således vinnes härigenom ej blott, att underrättelser från akademien få större spridning inom landet, utan äfven att det utdelas omkring dubbelt så mycket tryck till fornminnesföreningens ledamöter.

Fornvännens första häfte, rikt illustrerat äfven med färg- och ljustryck, innehåller bland annat en redogörelse af Oscar Almgren för de »Upländska stenåldersboplatserna», dessa nyfunna kulturrester, som alldeles omskapat kunskapen om människans framträdande i mellersta Sverige. I samma häfte har äfven Emil Ekhoff lämnat en skildring af de omgestaltningar ett hörn i Mariakyrkan i Sigtuna undergått. Man har vid senaste restaurering i denna påträffat spår af tvänne målade epitafier öfver där begrafna medeltida ärkebiskopar i Upsala.

Det andra häftet inledes med en omsorgsfull redogörelse af prins Gustaf Adolf för en af honom företagen utgräfning af en i närheten af Sofiero belägen grafhög, som innehöll en hällkista och troligen 5 sekundära grafvar. — Adolf Noreen, Lars Levander och Johannes Boëthius meddela en omfattande samling runinskrifter från nyare tid i Dalarna jämte textkommentar och så vidt möjligt tolkning af innehållet. Dessutom förekomma en illustrerad notis om det stora guldfyndet utanför Sköfde (inlöst med 20,000 kr.) och en kort uppsats af dr K. H. Karlsson om »Vad under lagmannen».

— a — i.

Theodor Schvindt: *Finsk etnografisk atlas. 1. Jakt och fiske.*
Helsingfors, Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolag 1905.

Denna första del af ett arbete, som afser att i sina hufvuddrag ge en bild af det finska folkets ekonomiska lif under 19:de seklet, upptar ett typiskt urval af de inom författarens fädernesland allmännast använda fångstredskapen. Det i en tilltalande utstyrelsel framträdande häftet innehåller ej mindre än 359 illustrationer, af hvilka 162 beröra jakten och 197 fisket, därjämte ett orienterande register, som är affattadt på tre språk: svenska, finska och franska. I ett infogadt bihang upptagas, utom detta, 21 afbildningar af diverse jakt- och fångstredskap från hedentid.

Teckningarna äro, såvidt vi haft tillfälle att taga kännedom om verket, utarbetade med verklig sakkännedom. Registret redogör korrekt för hvarje redskaps användning, fyndort, dimensioner o. s. v. Hvad i detta gedigna arbete särskildt och mest förtjänar erkännande, synes oss vara den omsorg, hvarmed författaren sökt tillvarataga berättelserna om sådana större fångstinrättningar, som ej kunna förvärfvas för ett museum och därför lättast äro hemfallna åt glömskan. Hans åtgärd att med risk af något litet missstag återge i bild äfven de muntliga berättelser, som saknat föregående teckning eller fotografi, uppskatta vi tillfullo, för så vidt han nämligen förstått att med praktisk blick tillegna sig traditionen, hvilket synes oss vara förhållandet.

Vi ämna här af det rika innehållet ej göra några vidlyftigare utdrag, endast omnämna ett par saker. Skildringen af t. ex. björnklubban (fig. 103), på ett annat sätt beskrifven redan af Olaus Magnus, vidare meddelandet om den varggårdstyp (fig. 98), som från början af 1800-talet gått i jaktlitteraturen under benämningen Sonnini's, och som af en anmälare i »Tidskrift för jägare och naturforskare» blifvit så illa missförstådd, äro endast de för sig ägnade att klargöra ett par tvifvelaktiga och vilseledande uppgifter från den gamla tiden.

Mycket förekommer i detta arbete, som är nytt för vår jaktlitteratur och som på ett intressant sätt belyser frågan om typernas nationella gemensamhet. Men i förhoppning att framdeles få ingå på mera detaljerade utredningar häraf, vilja vi nu i stort endast konstatera, att författaren med detta arbete lämnat vetenskapen om jakt och fiske ett synnerligen värdefullt bidrag.

N. K.

Salomon Reinach, *Répertoire de Peinture du Moyen âge et de la Renaissance*. (1280—1580.) Tome I., 710 s.; 1,046 fig. Paris 1905.

Den berömde klassiske arkeologen Salomon Reinach, chef för museet i S. Germain-en-Laye, har under de senaste åren äfven börjat syssla med de epoker, som ligga närmare vår egen tid. Åren 1902—1903 höll han vid L'École du Louvre en öfversiktlig serie föreläsningar öfver konstens historia, som han sedermera tryckt i en liten elegant volym. Denna har han kallat *Apollo*, och han har tänkt sig, att dess uppgift skulle vara analog till den inledning till studiet af de klassiska författarne, han under namn af »Minerva» en gång publicerat. Nyheten i »Apollos» utstyrsel är rikedom af små, men tydliga afbildningar — de, som återge bilder i Louvren eller från Paris, äro betecknande nog de tarfligaste. Hvarje kapitel åtföljes af en rätt utförlig bibliografi öfver den nyaste litteraturen.

Apollo efterföljes nu af ett annat arbete under Reinachs namn öfver nyare tidens konst och kulturhistoria. Jag använder beteck-

ningen under Reinachs namn, ty utom idén, valet och de 4 första sidorna torde föga härleda sig från honom själf. För modern tid har han i detta repertorium tillämpat den tanke, som han genomförde, då han på 1890-talet offentliggjorde något 10,000-tal antika skulpturafbildningar i några lätthandterliga volymer. Den första delen af Répertoire de Peinture ger en mycket god föreställning om verkets intentioner. På samma gång det hopar bild till bild sida efter sida, vill det bli en ikonografi för den dåtida kristna konsten (jämte en porträttafbildningssamling). Förf. har känt behof efter att få ett system in i den moderna konsten, hvars studium, om man jämför det med studiet af den antika konsten, visar sig så efterblifvet trots talrika, godt konserverade dokument. »När jag lämnade studiet af den senare för att öfvergå till studiet af den moderna konsten, var det som att lämna ett civiliseradt land med goda landsvägar och goda gästgifvargårdar för att tränga in i en trakt med dypölar, där man är tvungen söka sig en soflats under bar himmel. Detta kommer sig af, att den antika konsten varit föremål för filologiska studier, medan den moderna varit utlämnad åt amatörer.»

De 1,000 bilderna äro gjorda efter kalker öfver fotografier, utförda af P. Weber med rätt mycken känslighet. Författarens vänner ha gisslat honom för, att han valt ett sådant reproduktionstillvägäende i fotografiens tidehvarf. Otvifvelaktigt har han i sitt försvar rätt, då han framhåller, att andra reproduktionssätt fördyrat kostnaden både för förläggare och köpare. Dåliga starkt retuscherade autotypier ha — såsom hvar och en, som är inne i yrkets hemligheter, vet — icke något större rykte för tillförlitlighet. Det är då nästan bättre att, såsom här i Répertoire, decideradt säga ifrån: här gifves en notis hvar en bild enligt här antydda motiv kan anträffas. Denna bok innehåller för öfrigt äfven i sitt nuvarade skick en betydande samling material ej blott till konstnärssuppgifternas historia utan äfven till den europeiska kulturhistorien under den tid, boken omfattar.

Höfler, M., *Weihnachtsgebäcke. Eine vergleichende Studie der germanischen Gebäckebrote zur Weihnachtszeit*, Wien 1905, 77 sid. 8:o, med 13 planscher. Supplementhäfte till *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. B. 11.

Das Haaropfer in Teigform, 19 sid. 4:o, med 50 fig. Uppsats i *Archiv für Anthropologie*. Neue Folge. B. 4 (H. 2—3). Braunschweig 1906.

Den bayerske folketroforskaren M. Höfler har med ofvannämnda tvänne afhandlingar ökat det redan betydliga antal specialundersökningar af företrädesvis de germanska högtidsbrödens former, rituella användning och betydelse, som han förut utarbetat. En tämligen fullständig förteckning öfver dem finnes i *Meddelanden från Nordiska museet 1903* sid. 239 not. 1.

Äfven om man, i likhet med anmälaren, i åtskilliga fall intager en annan ståndpunkt och hyser en annan uppfattning än författaren, måste man dock obetingadt gifva honom ett tacksamt erkännande för den värdefulla tjänst han gjort den etnologiska forskningen genom att energiskt gripa sig an med en metodisk undersökning af de germanska kultbröden. Alltför länge har detta varit ett område, där tillfälliga hugskott haft ett fritt tumlingsfält.

Af de tvänne afhandlingarna är den först nämnda otvifvelaktigt den, som tillvinner sig det allmännaste intresset såväl för sin mycket uttömmande behandling af själfva ämnet som för sin rikedom af utanför det egentliga ämnet fallande uppgifter om julhögtiden. I själfva verket är denna materialtillgång så stor, att utrymmet härstädes förbjuder en mer ingående redogörelse för arbetets innehåll. Då dessutom författarens och min grundåskådning äro skilda — författaren åsidosätter det primitivt animistiska (zoistiska) förklarings sättet och fotar hela sin framställning på dödskulten såsom en prima causa — skulle en kritik från min sida nödvändigtvis blifva alltför omfattande och kräfva en för denna plats för vidlyftig apparat. Jag låter därför, utan all inblandning från min sida, författaren föra sin egen talan, i det jag i korthet anför hans egen slutsammanfattning.

Julen hänvisar, säger doktor Höfler, i sin egenskap af nyårs-högtid på en döds-, en själskult, hvilken framför allt framträder i

en själabespisning (själagröt, själabröd o. s. v.) men äfven uppenbarar sig i andra julseder. Denna själakult vid jul och nyår motsvarar alldeles den enligt gammal folksed på allasjälsdag (d. 2 nov.) och vid dödsfall förekommande. Sedan en aflägsen forntid har en bespisning af själarna utmärkt tiden för ett nytt års ingång. Det forngermanska årsskiftet inföll vid en annan tid än nu, nämligen efter betestidens slut. Genom kristet-kyrkligt inflytande uppstod under olika tider eller på skilda håll flere olika nyårsdagar. Under hela medeltiden var dock hos germanerna julen den egentliga nyårstiden, hvilken räckte till den 6 januari, det s. k. »Grossneujahr», eller i Skandinavien ända till den 13 januari (ej den 16, såsom förf. uppgifver). Med införandet af denna kristna kulttid öfverflyttades de förkristna kultbröden så mycket lättare till densamma, som bättre bakningsteknik, bättre mjölsorter, större kännedom om kryddor och läkedomsväxter genom klostren vunno inträde. Det var julens egenkap af nyårshögtid, som fortfarande gjorde dessa kultbröd till läkedombröd, hvilka genom andarnas fruktbarhetsvälsignelse erhöilo sin kraft. Dessa andar äro de dödas, »de underjordiskas», själar, hvilka strax före ingången af ett nytt år hade sin så att säga svärnings-tid. Försoningsoffer åt själarna — djuroffer, »själagröt», efterbilder af hår- och smyckeoffer, fruktsamhetssymboler o. s. v. — möta ännu under de kristnes själahögtid. Hos de hedniska germanerna måste en dylik dödsfest hafva inträffat under vintern, under de längsta nätternas (vinternätternas, modernätternas) tid. Hvad nordgermanerna vidkommer, finnas skriftliga vittnesbörd om, att de vid midvinter firat en högtid för det kommande årets fruktbarhet. Julbröden härstamma väl dock till största delen från de gamla romarnes nyårsfest eller från judisk-kristen kult. Många har emellertid den tyska medeltiden upptagit från forngermansk folktradition.

Så långt författaren. Som denna anmälan är riktad till svenskar, anser jag mig nödgad att tillfoga ett par anmärkningar rörande i arbetet omtalade svenska förhållanden. Den ena gäller en sid. 15 förekommande uppgift, att man i Sverige skulle hafva offrat ett lamm åt »glosen». Denna uppgift, för hvilken anmälnaren anföres

såsom auktoritet, beror på misstolkning eller väl fastmer på någon förväxlingslapsus. (Anmälaren säger på det ställe, som tydligen åsyftas, att man vid skörden åt glosen kvarlämnat litet säd till offer.) Äfven i andra fall förfar författaren något för fritt eller förhastadt med sina källuppgifter. Så t. ex. sid. 17, där han på egen hand tillägger, att i Sverige den brådslande hemfärden från julottan skedde för att så hastigt som möjligt komma hem till julgröten (denna dags morgon förtärdes icke gröt), eller sid. 73, där han uppgifver, att Staffansbröden i Småland voro »in Nudel- oder Krapfenform». En annan anmärkning rör den äfven i bild (fig. 37) återgifna hjärtformiga pepparkakan från Stockholm, hvilken roll, trots den å det afbildade exemplaret förekommande påskriften »God jul», i våra julbröds historia dock är obetydlig eller ingen. Kan pepparkakshjärtat på något vis hos oss betraktas såsom ett offerbröd, måste vi nog förlägga denna betydelse in på den erotiska symbolikens område. Likasom i Tyskland tillhör det såsom handelsvara äfven hos oss egentligen marknaderna, där det i forna, naivare tider lämpade sig till gåfvor mellan unga personer.

I sin afhandling *Das Haaropfer in Teigform* har Höfler, såsom redan titeln angifver, alldeles speciellt riktat sina sträfvanden åt, att hos en särskild formgrupp af bröd, flätebröden, påvisa ett sammanhang med döds kulten. H. ser nämligen i alla dessa bakverk bilder af de hårflätor, som hos greker och romare offrades vid likbegängelsen. Härom förekomma uppgifter alltifrån Homeros (t. ex. Ilias 23, 135 o. f.) till grekiska och romerska författare under de första århundradena af vår tidräkning. När man började upphöra med att offra sitt hår på den dödes bår, ersatte man, menar H., denna gärd med en efterbild i deg. Här likasom på så många andra håll inom religionens område gäller enligt H. såsom lag Servius' (400 e. Kr.) sats: »In sacris simulata pro veris accipi.» H:s uppsats om flätbröden utgör alltså en motsvarighet till hans likaledes i *Archiv für Anthropologie* (B. 3, H. 2) införda uppsats *Bretzelgebäck*, där han vill bevisa kringelbrödets ursprungliga innebörd såsom dödsoffer. Likasom flät-

bröden ursprungligen voro ställföreträdare för håroffren voro kringelbröden [Bretzel, kringla = bracelet, armband] ursprungligen en billig ersättning för den armband, som man i äldre tider lät följa den döde.

N. E. H.

Norrland. Småskrifter utgifna af Norrländska Studenters Folkbildningsförening, redaktör *J. Nordlander*. I: 1 och II: 1. Uppsala 1906.

I: 1. *Olofsmässan* af Erik Modin.

II: 1. *Ungdomsrörelsen* af Ali Nordgren.

Vi vilja här endast påpeka, att en ny serie skrifter, som vill vinna spridning i de vidaste lager, har utkommit under det namn, som synes här ofvan. Den folkbildningsförening, som ställt sig som företagets andlige målsman, är en sammanslutning af norrländska studenter, vetenskapsmän, författare och konstnärer, hvilka inom hembygden önska verka såväl för folkupplysningens sak i allmänhet som särskildt för en större och noggrannare kännedom om hembygden, dess språk, historia och minnen. Det är således åt studiet af Norrlands gångna kultur, man främst ämnar ägna sina krafter. Men ej blott bakåt mot det förflutna rikta studenter från Sveriges framtidsland blicken. Det visar den liffulla skildringen i andra häftet af en bland vår tids mest betydande strömningar, ungdomsrörelsen.

Samlingen småskrifter inledes med en framställning af Olofsmässan af pastor Erik Modin, sedan länge känd för sina ingående kunskaper särskildt om Härjedalens förflutna. Bland de kulturhistoriskt intressanta uppgifterna må särskildt erinras om hvad som säges om betydelsen af pilgrimernas gamla stråkväg genom landskapet. Under medeltiden färdades nämligen alla de från mellersta Sverige, som skulle deltaga i Olofsmässan i Trondhjem, denna väg och spreda odling till de bygder de passerade. Minnet om Olofsmässan lefver för öfrigt än i dag kvar i dessa trakter och firas numer med en folkfest uppe i fäbodarna söndagen efter helgonets gamla högtidsdag.

Samfundet för Nordiska museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot såväl stiftande som ständig erhåller årligen ett årskort till Nordiska museet för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidsskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklåspriset genom museets expedition.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Skansen kosta eljest 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter den 15 januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock den 15 dec.—15 jan. å museets expedition utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm. Allm. Telefon 4. Riks Telefon 398.

Gåfvor till Nordiska Museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografer! Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, eldstäder, husgeråd, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Den utdelas gratis till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklädspriset vid rekvisition genom Museets expedition.

Tidskriften distribueras genom

Herr O. A. LILJEGRENS bokhandel.